

LIETUVOS KARIUOMENĖS TAKTINĖ ŽVALGYBA XX A. 4-AJAME DEŠIMTMETYJE

Egidijus Zaleckis

*Klaipėdos universitetas, Baltijos regiono istorijos
ir archeologijos institutas*

DOI: <https://doi.org/10.47459/ka.2024.39.4>

Anotacija. Straipsnyje pristatomi taktinės žvalgybos uždaviniai, jų formavimo ir vykdymo metodai, nagrinėjama, kaip sekėsi juos atlikti pratybose ir bendradarbiaujant skirtingoms pajėgoms, ir daugelis kitų susijusių su taktine žvalgyba klausimų. Aptariamas taktinės žvalgybos uždavinio planavimas – nuo dalinio štabe žinių rinkimo plano sudarymo iki įsakymo žvalgybą vykdančiam patruliui. Analizuojama, į kokius veiksnius tuo metu atsižvelgdavo vadai planuodami ir priimdami sprendimus siųsti žvalgus į žvalgybą. Nagrinėjant žvalgybos užduotis nuo pėstininkų iki aviacijos lygmens supažindinama, kaip ir kur kariuomenė naudojo taktinę žvalgybą, kaip žvalgyba galėjo pereiti į kautynes. Darbe remiamasi Lietuvos kariuomenės išlikusiais dokumentais, kuriuose pateikti manevrų vertinimai ir pastabos, atskleidžiančios, kokių problemų kildavo vykdan taktinę žvalgybą.

Pagrindiniai žodžiai: Lietuvos kariuomenė XX a. 4-ajame dešimtmetyje, taktinės žvalgybos užduotys, taktinių žinių rinkimas, Lietuvos kariuomenės kavalerija, taktinė žvalgyba iš oro.

ĮVADAS

Kariuomenę sudaro keleta rūšių karinės pajėgos: sausumos (pėstininkų, artilerijos, ryšių daliniai), oro (aviacija), jūrų (laivynas), specialiųjų operacijų ir kt. Visų kariuomenės pajėgų daliniuose yra žvalgybos padaliniai, nors ir ne tokie gausūs kaip kiti, kurie yra vieni svarbiausių, nes be jų nevyksta pasiruošimas karui, mūšiui ar net menkiausiam manevrui. Žinoma, galima teigti, kad, neturint šio elemento ar laiko jį panaudoti, renkant vienokią ar kitokią informaciją, galima sėkmingai įvykdyti tam tikrus kariuomenės uždavinius. Tik šiuo atveju, kai kariuomenės „akys ir ausys“ neišnaudojamos, labiau tenka kliautis sėkme. Vadas, vedantis savo kariuomenę į kautynes, negali tikėtis sėkmės, jeigu neturi duomenų apie priešą, jo išsidėstymą, dydį ir ginkluotę. Ši mintis apie žvalgybos svarbą buvo suformuota dar Sun Tzu: „*Kariuomenė neturi nieko artimesnio už žvalgus.*“¹

Norint, kad skaitytojas geriau suprastų, kur yra žvalgybos istorinės ištakos, pirmiausia reikia aptarti, kas yra žvalgyba, kokia ji gali būti, kas ją vykdo ir kam ji apskritai reikalinga.

Žvalgybos sąvoka aiškinama kaip informacijos apie esamo ar galimo priešą karinę, politinę padėtį, ginkluotąsias pajėgas ir karinį ekonominį potencialą rinkimo, žinių apie karo veiksmų teatrą rinkimo ir nagrinėjimo procesas. Pavyzdžiui, Lietuvos tarpukario kavalerijos statutuose žvalgyba įvardijama terminu „susižinojimas“. Šiuo žodžiu pasakoma, kad tai – duomenų apie priešą pajėgas (jų dydį, išsidėstymą, veiksmus) rinkimas ir vietovės žvalgyba (reljefo, gamtinių kliūčių, kelių, gyvenviečių tyrinėjimas)². Kaip matome, ši sąvoka yra ganėtinai plati.

Žvalgyba, kaip reiškiny, žinoma jau nuo Biblijos laikų, kai Delila, kaip šnipė, stengėsi sužinoti, kur yra Samsono galybės šaltinis³. Karo istorijoje žvalgybos sąvoka vartojama jau kalbant apie garsiojo Hanibalo, kuris išsiuntė žvalgą rinkti informacijos apie romėnų nuotaikas ten, kur ketino vesti savo kariuomenę, žygius. Žvalgybos vaisiais mėgavosi Aleksandras

¹ Sun Tzu. *Karo menas*. Kaunas, 2006, p. 120.

² Kasparaitė-Balaišė, L. Lietuvos kariuomenės kovos statutai XX a. 3–4 dešimtmetyje. *Karo archyvas*, 2018, t. XXXIII, p. 253.

³ Linkevičius, K. Žvalgyimo tarnyba. *Mūsų žinynas*, 1926, Nr. 31, p. 28.

Didysis, Cezaris, Frydrichas II⁴ ir Napoleonas Bonapartas. Vokietijoje šnipų tėvu vadinamas Frydrichas II, nes dėjo daug pastangų, kad būtų sukurta jų tinklas, ir vylėsi, kad tai padės laimėti karus⁵. Iki jo žvalgybos praktikai Europoje nebuvo skiriama ypatingo dėmesio. Bet jau Napoleonas Bonapartas pradėjo rimčiau organizuoti šnipų darbą ir gebėjo tinkamai įvertinti surinktą informaciją⁶ arba, paprastai sakant, pirmasis ėmėsi kurti žvalgybos agentų tinklą. Svarbu paminėti, kad istorinės žvalgybos ištakos labiau susijusios su šnipinėjimu. Daugelis šnipinėjimą sieja su žvalgyimu ir vartoja šias sąvokas kaip sinonimus, bet tai – du skirtingi veiksmi, nors ir turintys tą patį tikslą – rinkti informaciją. Šnipinėjimas visais laikais buvo nusikalstama veika, todėl šnipams nebuvo pasigailėjimo. Tarpukario Lietuvoje ir kitose Europos valstybėse už šnipinėjimą neretai buvo skiriama mirties bausmė⁷. Dažniausia šnipinėjama siekiant surinkti žinių apie valstybės piliečius arba karius, karininkus, todėl šnipinėjimas buvo laikomas nusikaltimu – tėvynės išdavimu⁸. O žvalgyba yra visai kas kita: norint surinkti žinių apie priešą, nereikia įsilieti į jo visuomenę ar kariuomenę – užtenka rinkti akivaizdžią informaciją, kuri nėra slapta. Sun Tzu išsakyta mintis apie žvalgus, minėta jau anksčiau, baigiasi žodžiais: „*Nėra dosnesnių apdovanojimų už tuos, kurie teikiami šnipams; nėra slaptiesnių reikalų už tuos, kurie susiję su šnipais.*“⁹ Čia sąvokos „žvalgas“ ir „šnipas“ sulyginamos, tačiau šiais laikais jas turime skirti ir vartoti tinkamai. Žinoma, labai svarbu pabrėžti, kad šnipinėjimas taip pat yra karinės – strateginės žvalgybos įrankis, o šnipinėjimas dažniausia padeda laimėti ne mūšius, o karus. Tačiau termino „šnipas“ vengiama dėl jau minėto sutapatinimo su nusikalstama veika. Tada atsiranda terminas „slaptasis agentas“. Tarpukario Lietuvoje žvalgybos padalinys dar buvo vadinamas „specialia tarnyba“¹⁰.

Svarbu paminėti, kad žvalgyba skirstoma pagal tai, kuriuos žvalgybos „laukus“ ji apima ir kokį turi „svorį“ priimant sprendimus, – tak-

⁴ Frydrichas II (1712–1786) – Prūsijos karalius 1740–1772 m. (mokslinis redaktorius).

⁵ Vilutis, J. Šnipinėjimo nusikaltimai ir baudžiamosios normos. *Mūsų žinynas*, 1938, Nr. 10(163), p. 530.

⁶ Linkevičius, K. Žvalgyimo tarnyba. *Mūsų žinynas*, 1926, Nr. 31, p. 28.

⁷ Linkevičius, K. Žvalgyimo tarnyba. *Mūsų žinynas*, 1926, Nr. 32, p. 249.

⁸ Ten pat, p. 528.

⁹ Sun Tzu. *Karo menas*, p. 120.

¹⁰ Saugumas. *Mūsų žinynas*, 1925, Nr. 25, p. 33.

tinę, operatyvinę ir strateginę. Šiame tyrime ypatingą dėmesį skirsime taktinei žvalgybai. Tarpukario Lietuvos kariniuose statutuose nurodyti šie taktinės žvalgybos būdai informacijai rinkti: paieška ir stebėjimas (sekimas), šnipinėjimas (čia traktuojamas kaip žvalgų prasiskverbimas į priešų gretas, siekiant išsiaiškinti jo planus), belaisvių ir vietos gyventojų apklausos, priešų siunčiamų laiškų ir telegramų nagrinėjimas, telefonu ir radijo ryšiu perduodamos informacijos pasiklausymas, aerofotografavimas¹¹. Už taktinę žvalgybą buvo atsakingas dalinio štabo viršininkas, o jo nesant, už šių funkcijų vykdymą ir žvalgybinės informacijos rinkimą – padalinio viršininkas¹².

Kyla klausimas – kokia buvo Lietuvos kariuomenės taktinė žvalgyba tarpukariu? Žinoma, kad pajėgumų ir resursų taktinei žvalgybai vykdyti buvo skiriama jau Nepriklausomybės kovų metu, tačiau apie Lietuvos kariuomenės žvalgybos taktiką, žvalgų rengimą, aprūpinimą tarpukariu, taikos metu, turime labai mažai žinių. Teoriškai kiekviena operacija buvo planuojama pirmiausia nuo strateginės žvalgybos, tačiau ant „žemės“ buvo vykdoma taktinė žvalgyba, kuri turėjo padėti nulemti tolesnę operacijos sėkmę. Galima teigti, kad tai – vienas svarbiausių operacijos elementų, kurio nevalia praleisti ją planuojant. Kaip Lietuvos kariuomenė buvo pasirengusi vykdyti taktinės žvalgybos uždavinius karo metu, jau nesužinosime, nes po Nepriklausomybės kovų kariuomenė daugiau tiesioginiuose karo veiksmuose nedalyvavo. Tačiau ištyrus istorinę medžiagą apie pasiruošimą taikos metu, galima sužinoti, ar Lietuvos kariuomenė treniravosi vykdyti taktinę žvalgybą ir kaip visa tai atrodė taikos meto pratybose.

Tyrimo objektas – Lietuvos kariuomenės taktinė žvalgyba XX a. 4-ajame dešimtmetyje. Atsižvelgiant į objektą ir tyrimo problemą, tikslas – ištirti ir įvertinti Lietuvos kariuomenės taktinės žvalgybos uždavinius ir kaip jie buvo vykdomi per manevrus nuo kuopos iki divizijos dydžio karinio vieneto sudėtyje. Jo siekiant suformuluoti trys uždaviniai: 1) išnagrinėti taktinės žvalgybos užduočių formavimo procesą; 2) išanalizuoti taktinės žvalgybos užduotis ir kaip jos buvo vykdomos; 3) atskleisti, kaip iš tikrųjų sekėsi Lietuvos kariuomenės personalui vykdyti

¹¹ Kasparaitė-Balaišė, L. Lietuvos kariuomenės kovos statutai XX a. 3–4 dešimtmetyje. *Karo archyvas*, 2018, t. XXXIII, p. 254.

¹² Ten pat, p. 254.

žvalgybos užduotis per manevrus.

Žvalgybos tyrimas aktualus akademinio diskurso kontekste, kaip papildantis tarpukario Lietuvos karo istorijos tyrimus, taip pat kariuomenėje tarnaujantiems ir karyba besidomintiems asmenims ir institucijoms. Žvalgybos taktinį elementą greičiausiai turi kiekviena dabartinė kariuomenė. Lietuvos kariuomenės batalionuose (rinktinėse), brigadose, specialiosiose pajėgose sukurti žvalgybos vienetai. Taip pat žvalgybą vykdo pėstininkų ir kiti daliniai, pvz., inžinerijos, tik pastariesiems skiriami specifiniai uždaviniai, tačiau tai vis tiek yra žvalgyba. Todėl akivaizdu, kad žvalgybos svarba nesumažėjo ir šiandien. Išlieka ir pats žvalgybos principas, tačiau, kaip ir technologijos, žvalgybos metodai tobulėja. Šiandien žvalgyba darosi vis modernesnė ir yra ne tokia rizikinga (nereikia mokėti gyvybės kainos). Žmones keičia orlaiviai, skirti žvalgybai, kuriems valdyti nebereikia pilotų, nes juos saugiu atstumu nuo priešų valdo karys, kuris galimai net neturi fizinio pasirėngimo ir individualių kovos įgūdžių, reikalingų žvalgui, kurių buvo reikalaujama praeitame šimtmetyje ar net visai neseniai, vos prieš keletą metų.

2022 m. vasario 24 d. prasidėjęs Ukrainos ir Rusijos karas – puikus modernios žvalgybos pavyzdys. Dabar tiek vienos, tiek kitos pusės bepiločiai orlaiviai stebi savo priešininką, koreguoja ugnį ar net tiksliai nurodo artilerijai taikinį arba patys ant jo gali numesti sprogmenį. Tačiau tai – ne kažkas naujo, ko iki šiol nebuvo galima įsivaizduoti, tik šiuolaikinės technologijos yra kur kas tobulesnės. Tačiau galima pastebėti, kad Ukrainos ir Rusijos kare technologijų nepakanka. Kaip seniau, taip ir dabar, orlaiviai iš viršaus fiksuoja vieną vaizdą, o ant žemės esantys – kitą, vadinasi, iš žvalgybos orlaivių ne viską galima pamatyti arba pamatyti ne visai tai, kaip yra iš tikrųjų. Nematomos zonos, pastatai ar net blogi orai neleidžia surinkti išsamios informacijos. Tai turi atlikti tradiciniai žvalgai, kurie gali būti pėsti arba motorizuoti. Principas tas pats, kaip ir prieš šimtą metų, tik dabartinės tobulesnės technologijos leidžia didesniu atstumu stebėti priešininką ir jo veiksmus dieną ir naktį bet koku oru. Tačiau karas Ukrainoje rodo, kad tokių technologijų ne visada turima arba kartais dėl gamtinių ar dirbtinių kliūčių negalima naudoti saugiu atstumu. Tada vėl grįžtama prie senųjų metodų, kai žvalgai įsiskverbia į priešininko teritoriją ir būdami arti jo renka informaciją žvalgybos užduočiai įvykdyti.

XXI a. pradžios karuose naudota įvairių taktinės žvalgybos būdų – nuo modernių iki paprasčiausių, nes svarbu nepamiršti, kaip atliekama žvalgyba be didesnių šių dienų technologijų, kai jų nėra arba jos nepasiteisina. Šio tyrimo problema ir jos tyrimo rezultatai gali būti naudingi žvalgybos padalinių vadams ir žvalgams, kurie tiesiogiai treniruojasi vykdyti žvalgybos užduotis. Kartais dėl technologijų gausos pamirštami elementariausi metodai, kurie gali būti veiksmingi ir šiandien.

Pasirinktos chronologinės tyrimo ribos – XX a. 4-asis dešimtmetis, nuo 1931 iki 1940 m. Pradžios datą lėmė tai, kad Lietuvos karininkai, studijavę Prancūzijos, Belgijos, Italijos, Čekoslovakijos ir Vokietijos karo mokyklose, sužinodavo įvairių karybos ir taktikos naujienų. Baigę studijas karininkai, grįžę į Lietuvą, dalindavosi įgytomis žiniomis ir patirtimi ir teikdavo naujas idėjas Lietuvos kariuomenei rašydami mokslinius straipsnius apie karybą. 3-iojo dešimtmečio pabaigoje pasirodė straipsnis apie stabdomų operacijas, parašytas gen. št. plk. Kazio Škirpos, „Stabdomųjų kautynių pagrindiniai dėsniai“¹³. Straipsnio tikslas – atkreipti karininkų dėmesį į naują kautynių rūšį. 4-ojo dešimtmečio pradžioje apie stabdomąsias kautynes ne kartą rašė Stasys Raštikis. Svarbu paminėti, kad jis 1932 m. grįžo iš studijų Vokietijoje ir tais pačiais metais paskelbė straipsnius „Lenkų pažiūros į stabdomąsias kautynes“¹⁴ ir „Naujosios Vokiečių pažiūros į stabdomąsias kautynes“¹⁵. 1933 m. pasirodė pastarojo straipsnio tęsinys¹⁶. Akivaizdu, kad būsimasis kariuomenės vadas buvo sužavėtas šia kautynių rūšimi ir su ja norėjo supažindinti Lietuvos kariuomenės karininkiją. Stabdomosios kautynės Europoje buvo visiška karybos naujovė ir atsakas į greitą manevrinį karą, kurio tikslas – laimėti laiko dalinių perdislokavimui ar net visuotinei mobilizacijai vykdyti¹⁷. Medžiagos apie stabdomųjų kautynių ypatumus atsiranda Lietuvos

¹³ Škirpa, K. Stabdomųjų kautynių pagrindiniai dėsniai. *Mūsų žinynas*, 1929, Nr. 52, p. 1.

¹⁴ Raštikis, S. Lenkų pažiūra į stabdomąsias kautynes. *Mūsų žinynas*, 1932, Nr. 92, p. 340.

¹⁵ Raštikis, S. Naujosios Vokiečių pažiūros į stabdomąsias kautynes. *Mūsų žinynas*, 1932, Nr. 87, p. 401.

¹⁶ Raštikis, S. Naujosios Vokiečių pažiūros į stabdomąsias kautynes. *Mūsų žinynas*, 1933, Nr. 98, p. 329.

¹⁷ Jokubauskas, V. *Netiesioginis poveikis ir Lietuvos karinis saugumas 1919–1940 m.* Klaipėda, 2019, p. 274–275.

karinio rengimo programoje¹⁸. Galimo karo su Lenkija, Vokietija ar net Sovietų Sąjunga atvejui buvo sukurti gynybos planai „L“, „V“ ir „R“, pagal kuriuos veikiant, stabdomosios kautynės turėjo padėti laimėti laiko, ypač 1939 m. Lenkijai pralaimėjus Vokietijai, plane „V“ buvo akcentuojama stabdomųjų kautynių svarba šiuo aspektu¹⁹. Visa tai suponuoja mintį, kad Lietuvos kariuomenėje pradėjus taikyti stabdomųjų kautynių principus, keitėsi ir taktinės žvalgybos pagrindiniai ir papildomi uždaviniai, todėl pasirenkama 4-ojo dešimtmečio pradžia, nes jau tada Lietuvos karyboje galima buvo tikėtis naujovių, taip pat ir žvalgybos srityje. Šio tyrimo pabaigos riba – 1940 m., kai Lietuvos kariuomenė buvo likviduojama ir integruojama į Raudonosios armijos sudėtį.

Tyrimas atliktas taikant tradicinius istorijos mokslo metodus: deskriptyvinį, tipologinį, lyginamąjį, analizės ir sintezės. Deskriptyviu metodu sudarytas vaizdas, kokia turėjo būti tiriamojo laikotarpio kariuomenės taktinė žvalgyba. Susidarius vaizdą, kokia taktinė žvalgyba galėjo būti, buvo bandoma susidaryti vaizdą, kaip buvo sudaromos žvalgybos užduotys, kad procesas apimtų nuo štabo iki žvalgybą atliekančių patrulių. Susikūrus galimą taktinės žvalgybos vaizdą, pritaikytas tipologinis metodas. Šiuo metodu buvo išskaidytos kariuomenės pajėgos pagal specifiką, nes dėl šios priežasties skiriasi jų užduotys, planavimas, vykdymo metodai ir rezultatai. Skirtingos pajėgos (anksčiau vadintos ginklų rūšimis) lyginamos tarpusavyje, taip išgryninant esminius jų skirtumus, kurie lemia žvalgybos užduočių ir metodų spektrą.

Lietuvos tarpukario kariuomenės istorija yra sulaukusi daugybės tyrimų įvairiomis temomis. Nemaža darbų dalis skirta Lietuvos kariuomenės modernizavimui, ginkluotei, kariuomenės mokykloms, statutams, dalinių istorijai, Nepriklausomybės kovų laikotarpiui ir kitoms aktualioms temoms aptarti. Jų autorių dėka galima geriau susipažinti su to laikotarpio Lietuvos kariuomenės problemomis. Tačiau labai mažai darbų skirta taktinio lygmens klausimams, tarp jų ir taktinės žvalgybos, nagrinėti galimai dėl to, kad Lietuva taip ir nekariavo, o taktikos problemos taikos metu nėra aktualios arba jas nagrinėjant reikia labai gerai išmanyti kary-

¹⁸ Jokubauskas, V. „Vieni vieni“: šaulių rengimas partizaniniam karui 1924–1940 m. Lietuvoje. *Istorija*, 2012, t. LXXXVI, p. 11–24.

¹⁹ Jokubauskas, V. *Netiesioginis poveikis ir Lietuvos karinis saugumas 1919–1940 m.*, p. 271–282.

bą taktiniu lygiu, kas yra dvigubas iššūkis tyrėjui. Tačiau mokslo darbų apie karinę žvalgybą ir kontržvalgybą yra. Tai – įdomi tema, nes slapti reikalai visada skatina smalsumą.

Arvydo Anušausko knygoje „Lietuvos žvalgyba 1918–1940 m.“²⁰ ypatingas dėmesys skiriamas strateginės žvalgybos ir kontržvalgybos istorijai. Severino Vaitiekiaus išleistuose darbuose „Lietuvos žvalgyba 1918–1940 metais. Veidai ir vaizdai“²¹ ir „Lietuvos žvalgyba XX a. viduryje ir antroje pusėje. Pirma knyga: „In memoriam Lietuvos žvalgybos ir saugumo pareigūnams“²² susitelkiama į saugumo žvalgybą, nenagrinėjant taktinio lygmens žvalgybos problemų. Modesto Kuodžio straipsnis „Pirmasis Lietuvos kariuomenės karo komendantų suvažiavimas (1921 m. rugsėjo 20–24 d.)“²³ skiriamas žvalgybos turinio ir kontržvalgybos problemoms 1921 m. aptarti. Kitame šio autoriaus straipsnyje „Kovos su antivalstybine propaganda Lietuvos kariuomenėje bruožai 1927–1940 m.“²⁴ analizuojamas kontržvalgybos darbas kovojant su priešiška propaganda. Jono Vaičėnionio publikacijoje „Lietuvos šaulių sąjungos integracijos į valstybės gynybos sistemą XX a. 3–4-uoju dešimtmečiais proceso bruožai“²⁵ rašoma apie Lietuvos šaulių sąjungos integravimą į kariuomenę ir jai pavestą užduotį – vykdyti žvalgybą. Gintautas Surgailis monografijose „Trečiasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulkas“²⁶, „Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas“²⁷, „Penktasis pėstininkų

²⁰ Anušauskas, A. *Lietuvos žvalgyba. 1918–1940*. Vilnius, 2014.

²¹ Vaitiekus, S. *Lietuvos žvalgyba 1918–1940 metais. Veidai ir vaizdai*. Vilnius, 2019.

²² Vaitiekus, S. *Lietuvos žvalgyba XX a. viduryje ir antroje pusėje. Pirma knyga: In memoriam Lietuvos žvalgybos ir saugumo pareigūnams*. Vilnius, 2017.

²³ Kuodys, M. Pirmasis Lietuvos kariuomenės karo komendantų suvažiavimas (1921 m. rugsėjo 20–24 d.). *Karo archyvas*, 2011, t. XXVI, p. 81–113.

²⁴ Kuodys, M. Kovos su antivalstybine propaganda Lietuvos kariuomenėje bruožai 1927–1940 m. *Karo archyvas*, 2014, t. XXIX, p. 189–240.

²⁵ Vaičėnionis, J. Lietuvos šaulių sąjungos integracijos į valstybės gynybos sistemą XX a. 3–4-uoju dešimtmečiais proceso bruožai. *Paramilitarism in the Eastern Baltics, 1918–1940: Cases Studies and Comparisons = Paramilitarizmas rytų Baltijos regione 1918–1940: atvejo studijos ir lyginimai* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, Vol. XXVIII). Ed. by V. Jokubauskas, V. Safronovas, V. Vareikis. Klaipėda, 2014, p. 125–139.

²⁶ Surgailis, G. *Trečiasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulkas*. Vilnius, 2013.

²⁷ Surgailis, G. *Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas*. Vilnius, 2019.

Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas²⁸, „Lietuvos kariuomenė 1918–1998“²⁹, „Ketvirtasis pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulkas“³⁰, „Pirmasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulkas“³¹ apžvelgia taktinės žvalgybos „virtuvę“ Nepriklausomybės kovų metu, tačiau patys darbai skirti tam tikro pulko istorijai pristatyti, o ne giliniimui į žvalgybos subtilybes. Žinių apie Nepriklausomybės kovų laikotarpiu vykdytą žvalgybą galime rasti Kazio Ališausko knygoje „Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920“³². J. Vaičėnionio studijoje „Kovose už Nepriklausomybę – Lietuvos kariuomenės Panevėžio operacija, 1919 m. gegužė“³³, Mindaugo Tamošiūno darbe „Nugalėsim arba mirsim. Nepriklausomos Lietuvos husarai“³⁴, Alvydo Tamošiūno publikacijoje „Legendinės Radviliškio kautynės“³⁵, Vytauto Lesčiaus straipsniuose „Dėl Lietuvos kariuomenės kūrimo ir Nepriklausomybės kovų istoriografijos“³⁶ ir „Mėginimas 1919 m. pavasarį atsiimti iš bolševikų Vilnių“³⁷ taip pat yra informacijos apie Nepriklausomybės kovų metu vykdytą žvalgybą. Kolektyvinėje monografijoje „Karinis rengimas Lietuvos mokykloje (1929–1940 m.)“³⁸ užsimenama, kad mokyklose buvo įgyjama ir žvalgyboje reikalingų įgūdžių. Algirdo Ažubalio monografijoje

²⁸ Surgailis, G. *Penktasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas*. Vilnius, 2017.

²⁹ Surgailis, G. *Lietuvos kariuomenė 1918–1998*. Vilnius, 1998.

³⁰ Surgailis, G. *Ketvirtasis pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulkas*. Vilnius, 2016.

³¹ Surgailis, G. *Pirmasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulkas*. Vilnius, 2011.

³² Ališauskas, K. *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920*. Čikaga, 1972.

³³ Vaičėnionis, J. *Kovose už Nepriklausomybę – Lietuvos kariuomenės Panevėžio operacija, 1919 m. gegužė. Iš Panevėžio praeities: Lietuvos nepriklausomybės gynėjai ir puoselėtojai*. Sud. D. Pilkauskas, Z. Pikelytė. Panevėžys, 2018, p. 16–37.

³⁴ Tamošiūnas, M. *Nugalėsim arba mirsim. Nepriklausomos Lietuvos husarai*. Kaunas, 2021.

³⁵ Tamošiūnas, A. *Legendinės Radviliškio kautynės. Karo archyvas*, 2019, t. XXXIV, p. 75–118.

³⁶ Lesčius, V. *Dėl Lietuvos kariuomenės kūrimo ir Nepriklausomybės kovų istoriografijos. Lietuvos istorijos studijos*, 2002, t. X, p. 34–51.

³⁷ Lesčius, V. *Mėginimas 1919 m. pavasarį atsiimti iš bolševikų Vilnių. Karo archyvas*, 2002, t. XVII, p. 80–99.

³⁸ Ažubalis, A., Kazlauskaitė-Markelienė, R., Žilėnienė, V. *Karinis rengimas Lietuvos mokykloje (1929–1940 m.)*. Vilnius, 2009.

„Matematikos taikymas Lietuvos kariuomenėje 1918–1940 m.“³⁹ aptaria-
mos karininkų žvalgų kursų ir karo aviacijos žvalgų rengimo programos.
Giedrius Globys straipsnyje „Lietuvos kariuomenės karininkų skautiška
veikla 1918–1940 m.“⁴⁰ nagrinėja skautų veiklą ir pažymi, kad jie siekė
įgyti žvalgams būdingų įgūdžių, tačiau ši tema nėra išplėtotą. Linos Kas-
paraitės magistro darbe „Pirmosios Lietuvos Respublikos kariuomenės
Gaižiūnų poligonas 1930–1939 metais“⁴¹ paliečiamos šiam tyrimui ak-
tualios temos – aprašoma, koks poligone vyko rengimas, susijęs su žval-
gybos įgūdžių įgijimu. Feliksas Žigaras analizuoja kariūnų rengimo pro-
gramas knygoje „Karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema
1919–1940 m.“⁴², kurioje konstatuojama, kad jose buvo ir žvalgybos pra-
dmenų, reikalingų būsimiems karininkams. J. Vaičenonis pristatė mobi-
lizuotų divizijų sudėtį, išskirdamas žvalgybos padalinius ir jų užduotis,
taip pat naujos stabdomųjų kautynių taktikos keliamas užduotis žvalgy-
bą vykdantiems vienetams⁴³. V. Lesčiaus publikacijoje „Lietuvos kariuo-
menė sovietinės okupacijos išvakarėse“⁴⁴ rašoma apie galimus gynybos
planus, žvalgybos užduotis stiprinant pasienio apsaugą, įvykus kariniam
incidentui. Kitame straipsnyje jis aptarė Kauno gynybos planus ir žvalgy-
bos elemento panaudojimo galimybes⁴⁵.

Nemažai yra mokslinių straipsnių apie Lietuvos tarpukario karo avi-
aciją, kuriuose rašoma apie žvalgybą iš oro. Šia tema galima nemažai in-
formacijos rasti Estelos Gruzdienės publikacijoje „Su žvalgybos užduo-

³⁹ Ažubalis, A. *Matematikos taikymas Lietuvos kariuomenėje 1918–1940 m.* Vilnius, 2016.

⁴⁰ Globys, G. Lietuvos kariuomenės karininkų skautiška veikla 1918–1940 m. *Karo archyvas*, 2007, t. XXII, p. 131–152.

⁴¹ Kasparaitė, L. *Pirmosios Lietuvos Respublikos kariuomenės Gaižiūnų poligonas 1930–1939 metais* [magistro darbas]. Kaunas, 2012.

⁴² Žigaras, F. *Karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940 m. II dalis.* Vilnius, 2018.

⁴³ Vaičenonis, J. Lietuvos kariuomenės vyriausiojo štabo viršininko plk. K. Škirpos Lie-
tuvos kariuomenės vystymo planas. *Karo archyvas*, 2006, t. XXI, p. 315–422.

⁴⁴ Lesčius, V. Lietuvos kariuomenė sovietinės okupacijos išvakarėse. *Karo archyvas*,
2010, t. XXV, p. 249–365.

⁴⁵ Lesčius, V. Kauno tvirtovė Lietuvos kariuomenės vadovybės planuose (1919–1940).
Karo archyvas, 2016, t. XXXI, p. 31–160.

timis: Lietuvos karo aviacijos skrydžiai⁴⁶ Šiame straipsnyje nušviečiama aviacijos vykdyta žvalgyba Nepriklausomybės kovų metu. Apie aviacijos žvalgų rengimą bendrą vaizdą galima susidaryti perskaičius tos pačios autorės straipsnį „Lietuvos karo aviacijos lakūnų ir žvalgų rengimas 1919–1932 m.“⁴⁷, o apie aviacijos vadus, kurie įdėjo savo indėlį į žvalgomosios aviacijos kūrimą, – straipsnyje „Pirmieji karo aviacijos vadai (1919–1934)“⁴⁸.

Apie žvalgų rengimą taip pat rašo Mindaugas Sereičikas publikacijoje „Lietuvos karo aviacijos 1919–1940 m. skraidančiojo personalo rengimo sistema“⁴⁹, apie aviacijos ir žvalgybos elementus Lietuvos tarpukario kariuomenės doktrinoje – Vytautas Jokubauskas straipsniuose „Pirmoji Lietuvos Respublikos kariuomenės karinė doktrina ir jos autorius“⁵⁰ ir „Karinė doktrina: tarpukario Lietuvos kariuomenės atvejis (1923–1940 m.)“⁵¹. Informacijos apie statutus, susijusius su oro žvalgyba, galima rasti L. Kasparaitės-Balaišės publikacijoje „Lietuvos kariuomenės kovos statutai XX a. 3–4 dešimtmetyje“⁵², apie žvalgybinių lėktuvų modernizaciją – V. Lesčiaus darbuose „Lietuvos kariuomenės ginklavimosi aspektai (1919–1937)“⁵³ ir „Lietuvos kariuomenės organizavimo, dislokavimo ir ginkluotės pokyčiai 1938–1940 m.“⁵⁴. J. Vaičėnionis taip pat už-

⁴⁶ Gruzdienė, E. Su žvalgybos užduotimis: Lietuvos karo aviacijos skrydžiai. *Darbai ir dienos*, 2004, t. XL, p. 89–99.

⁴⁷ Gruzdienė, E. Lietuvos karo aviacijos lakūnų ir žvalgų rengimas 1919–1932 m. *Karo archyvas*, 2004, t. XIX, p. 150–178.

⁴⁸ Gruzdienė, E. Pirmieji karo aviacijos vadai (1919–1934). *Darbai ir dienos*, 2000, t. XXI, p. 105–130.

⁴⁹ Sereičikas, M. Lietuvos karo aviacijos 1919–1940 m. skraidančiojo personalo rengimo sistema. *Karo archyvas*, 2020, XXXV, p. 134–186.

⁵⁰ Jokubauskas, V. Pirmoji Lietuvos Respublikos kariuomenės karinė doktrina ir jos autorius. *Karo archyvas*, 2015, t. XXX, p. 176–237.

⁵¹ Jokubauskas, V. Karinė doktrina: tarpukario Lietuvos kariuomenės atvejis (1923–1940 m.). *Karo archyvas*, 2014, t. XXIX, p. 120–188.

⁵² Kasparaitė-Balaišė, L. Lietuvos kariuomenės kovos statutai XX a. 3–4 dešimtmetyje. *Karo archyvas*, 2018, t. XXXIII, p. 231–280.

⁵³ Lesčius, V. Lietuvos kariuomenės ginklavimosi aspektai (1919–1937). *Karo archyvas*, 2016, t. XXXI, p. 33–175.

⁵⁴ Lesčius, V. Lietuvos kariuomenės organizavimo, dislokavimo ir ginkluotės pokyčiai 1938–1940 m. *Karo archyvas*, 2009, t. XXIV, p. 116–205.

simena apie aviacijos modernizaciją straipsnyje „Lietuvos kariuomenės modernizacija (1926–1939)“⁵⁵. V. Lesčius publikacijoje „Lietuvos kariuomenės gynybos planai ir priemonės galimai lenkų agresijai atremti 1921–1937 m.“⁵⁶ paliečia karo aviacijos žvalgybos elemento užduotis galimo karo su Lenkija sąlygomis. Autorių kolektyvo monografijoje „Valstybinė kalba Lietuvos kariuomenėje (1918–1940 m.)“⁵⁷ yra skiltis apie ANBO žvalgybinius lėktuvus. Apie juos ir jų kūrėją Antaną Gustaitį rašo Aistis Lukoševičius studijoje „Brigados generolas Antanas Gustaitis – Lietuvos karo aviacijos modernizatorius“⁵⁸. Vytenio Statkaus knygoje „Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.“⁵⁹ gausu informacijos apie aviacijos žvalgybą, žvalgybinius lėktuvus ir žvalgų rengimą.

Peržvelgus istorikų tirtas 1918–1940 m. Lietuvos kariuomenės problemas, galima teigti, kad konkrečių taktinei karinei žvalgybai skirtų tyrimų nėra, o aptariami tik tam tikri Nepriklausomybės kovų ir aviacijos personalo rengimo aspektai. Tad ši mokslinė problema nenagrinėta ir neištirta.

Rengiant šį straipsnį remtasi archyviniais dokumentais, kurie saugomi Lietuvos centriname valstybės archyve. Ieškant tyrimui atlikti reikalingų duomenų buvo peržiūrėtos 55 bylos, susijusios su Lietuvos tarpukario kariuomene. Jas peržiūrint buvo ieškoma naudingos medžiagos apie taktinę žvalgybą. Rašant šį darbą remtasi II pėstininkų divizijos karinių manevrų 1938 m. (f. 510), III pėstininkų divizijos karinių manevrų, divizijos vado nurodymų 1940 m. (f. 511), 1-ojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulko karinio mokymo 1938 m. (f. 513), 7-ojo pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butigeidžio pulko karinio mokymo 1936 m. (f. 520), 1-ojo husarų kunigaikščio Jonušo Radvilos pulko karinio mokymo, kavalerijos pulkų mokomųjų eskadronų planų ir programų

⁵⁵ Vaičenonis, J. Lietuvos kariuomenės modernizacija (1926–1939). *Darbai ir dienos*, 2000, t. XXI, p. 131–176.

⁵⁶ Lesčius, V. Lietuvos kariuomenės gynybos planai ir priemonės galimai lenkų agresijai atremti 1921–1937 m. *Karo archyvas*, 2013, t. XXVIII, p. 149–304.

⁵⁷ Ažubalis, A., Builienė, D., Kazlauskaitė-Markelienė, R. *Valstybinė kalba Lietuvos kariuomenėje (1918–1940 m.)*. Vilnius, 2010.

⁵⁸ Lukoševičius, A. *Brigados generolas Antanas Gustaitis – Lietuvos karo aviacijos modernizatorius*. Kaunas, 2019.

⁵⁹ Statkus, V. *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.* Chicago, IL, 1986.

1936–1938 m. (f. 524), 2-ojo ulonų Lietuvos kunigaikštienės Birutės pulko vado, kavalerijos, karo technikos viršininkų įsakymų, karinių mokymų medžiagos, karo aviacijos viršininko, III pėstininkų divizijos vado įsakymų nuorašų 1937–1940 m. (f. 525), 3-iojo dragūnų „Geležinio Vilko“ pulko karinio mokymo, I ir II karininkų grupės žiemos laikotarpio taktikos pratimų 1935–1940 m. (f. 526), Karo aviacijos ir karo aviacijos karininkų ramovės aviacijos viršininko įsakymų, aviacijos viršininko slaptų įsakymų, vyriausiojo štabo aplinkraščių, karinių mokymų 1933 m. (f. 1323), Kavalerijos štabo karinio mokymo, Dragūnų pulko karinio mokymo planų 1936–1937 m. (f. 1326) dokumentais. Naudingiausi susiję su žiemos pratybomis ir jų vertinimais, pratybų vertintojų atsiliepimais apie žvalgų pasirodymą pratybose, taip pat jiems priskiriami gynybos planai, aviacijos žvalgybos pratybų raportai, kavalerijos karinio rengimo dokumentai.

Kitas svarbus šaltinis – Lietuvos kariuomenės statutai. Tyrimui vertingiausi statutai, skirti pėstininkų, kavalerijos, artilerijos ir aviacijos daliniams. Statutai, kuriais remtasi vykdant tyrimą ir rengiant publikaciją: 1928 m. *P-8 Pėstininkų rikiuotės statutas. I dalis*, 1931 m. *Lauko tarnybos statutas*, 1931 m. *P-7 Pėstininkų rikiuotės statutas. II dalis*, 1936 m. *Pėstininkų statutas*, 1937 m. *A.56 Artilerijos ir aviacijos bendradarbiavimo statutas*, 1937 m. *A.51 Artilerijos statutas. II dalis*, 1938 m. *K-51 Kavalerijos statutas. II dalis*, 1939 m. *P-51 Pėstininkų statutas. II dalis*, 1939 m. *AV-58 Žvalgomosios aviacijos statutas*.

Periodinė spauda – taip pat tyrimą atliekant reikšmingas šaltinis. Šiuo tikslu buvo pasirinkti periodiniai leidiniai „Karys“, „Kardas“ ir „Mūsų žinynas“. Peržiūrėti žurnalo „Karys“ 1930–1940 m. numeriai. Jų turinys buvo skirtas kareiviams ir puskarininkiams. Daugiausia publikuotos įvairios Nepriklausomybės kovų istorijos, karybos naujienos plačiaja prasme, taktiniai patarimai skyrių vadams ir kariams. Peržiūrėti 1935–1940 m. žurnalo „Kardas“ numeriai. Leidinys skirtas karininkams, todėl jo turinys sudėtingesnis, jame publikuoti moksliniai straipsniai apie karybą, tačiau tyrimui aktualios medžiagos rasta nedaug. O žurnale „Mūsų žinynas“ rašyta vien apie karo mokslą, karybos naujoves ir karų patirtis. Analizuotas 1925–1940 m. šio leidinio turinys, praplečiant chronologines tyrimo ribas, siekiant sužinoti, kokiomis mintimis gyveno karininkija iki tiriamo dešimtmečio, nes būtent tai leidžia suprasti, kodėl Lietuvos karyboje buvo diegiamos tam tikros naujovės.

TAKTINĖS ŽVALGYBOS UŽDUOČIŲ FORMAVIMAS

Taktinė žvalgyba tarpukario Lietuvos kariuomenėje dar buvo įvardijama kaip *sužinojimas* ir aiškinama kaip žinių apie priešininką rinkimas ir vietos žvalgymas. Tai buvo informacijos apie vietovės ypatumus, kelius, persikėlimo vietas, gyvenvietes ir visa kita, kas turi didelę reikšmę iškeltai karinei užduočiai, rinkimas⁶⁰. Siekta, kad taktinė žvalgyba būtų atliekama prieš kiekvieną manevrą. Vadas negalėjo priimti sprendimo ar duoti įsakymo dėl tolesnių veiksmų, nesurinkęs žvalgybinės informacijos. Žvalgyba turėjo būti vykdoma net tada, kai tam nebuvo laiko, nors trumpa⁶¹. Žvalgyba buvo ne vien aukštesniųjų vadų užduotis – ją turėjo vykdyti visų lygių vadai⁶² tiek dieną, tiek naktį, prieš mūšį, mūšio metu ir po jo, nes tik surinkta apie priešą informacija sudaro vadovavimo sprendimų pagrindą ir yra geriausias kariuomenės saugumo garantas⁶³.

XX a. 4-ajame dešimtmetyje už taktinę žvalgybą buvo atsakingi visi vienetai⁶⁴. Tai, pavyzdžiui, patvirtina 1938 m. Kavalerijos statuto išrašas: „Žvalgyti turi visi kariuomenės vienetai. Nelygu vieneto dydis, žvalgymas vykdomas įvairiais atstumais ir įvairiomis priemonėmis.“⁶⁵ Išvada – žvalgyti turi gebėti visas kariuomenės ar bent tam tikras kiekvieno karinio vieneto personalas. Tačiau tame pačiame statute pabrėžiama, kad pagrindinę žvalgybą dideliu nuotoliu atlieka kavalerija ir aviacija, o pėstininkai žvalgo savo atsakomybės baruose⁶⁶. Tačiau žvalgybą vykdė ne tik jie. 1923 m. Lauko tarnybos statuto I dalyje (1931 m. pakartotinis leidimas) nurodyta, kad už taktinę žvalgybą yra atsakingi ir artileristai, ir pionieriai (inžinierijos daliniai)⁶⁷.

Kad galima būtų suformuluoti ir paskirstyti vienetais žvalgybos uždavinius, štabuose buvo sudaromi žinių rinkimo planai. Jie turėjo padėti apibrėžti svarbiausius žvalgybos uždavinius ir vėliau sekti gaunamą in-

⁶⁰ *Lauko tarnybos statutas. I dalis. 1923 m. pakartojimas.* Kaunas, 1931, p. 49.

⁶¹ *Pėstininkų rikiuotės statutas. II dalis. Pėstininkų veiksmai manevrinėse kautynėse. 1923 m. laidos pakartojimas.* Kaunas, 1931, p. 19–20.

⁶² *Lauko tarnybos statutas. I dalis. 1923 m. pakartojimas.* Kaunas, 1931, p. 49.

⁶³ Pėstininkų žvalgymas. *Karys*, 1939-04-14, Nr. 15, p. 471.

⁶⁴ Ten pat, p. 472.

⁶⁵ *Kavalerijos statutas. II dalis. Kautynės.* Kaunas, 1938, p. 304.

⁶⁶ Ten pat, p. 304.

⁶⁷ *Lauko tarnybos statutas. I dalis. 1923 m. pakartojimas.* Kaunas, 1931, p. 75.

formaciją, taip pat remiantis surinktomis žiniomis planuoti kitus uždavinius.

Standartinį žinių rinkimo planą sudarė 7 skiltys. Pirmoje skiltyje „*Reikalingos žinios*“ buvo surašoma, ką reikia sužinoti štabui, kad galėtų toliau planuoti operacijas. Pavyzdžiui: Nr. 1. nustatyti prieš kavalerijos pasiektą rajoną, jo galimas veikimo kryptis; Nr. 2. aiškinti, kur priešas kreipia pėstininkų pajėgas; Nr. 3. išsiaiškinti pagal vietovę priešui tinkamiausius Nevėžio upės forsavimo rajonus.

Antroje skiltyje „*Kam ir kuriomis priemonėmis*“ nurodoma, kas turėtų surinkti žinias ir kokius pajėgumus tam gali skirti. Pavyzdžiui: Nr. 1. uždavinys skiriamas žvalgybos eskadrilės vadui, divizijos žvalgybos rinktinės vadui ir smūgio grupės vadui; Nr. 2. uždavinys skiriamas žvalgybos eskadrilės vadui; Nr. 3. uždavinys skiriamas pėstininkų pulko vadui.

Trečioje skiltyje „*Kada/žodžiu ar raštu/Dokumento Nr.*“ nurodoma, kada turi būti pateiktos surinktos žinios, kokia forma pateikiamas žinių raportas ir, jei raštu, kokia dokumento forma turi būti užpildyta.

Rastuose dokumentuose data (*kada*) nėra karto neparašyta, bet kitos dalys paminėtos. Ketvirtoje skiltyje „*Iki kurio laiko*“ nurodoma, iki kada turi būti surinktos ir pristatytos žinios. Ši dalis labai svarbi, gavus uždavinį, nes pagal tai buvo planuojamas jo vykdymas. Pavyzdžiui: „Nr. 1, IX. 14. 06.00 v. ir vėliau pagal reikalą ir aplinkybes“.

Penktoje skiltyje „*Kur ir kam*“ nurodoma, kur turėjo būti pristatytos žinios. Tai galėjo būti gyvenvietė, kur įsikūręs štabas, ar asmuo, kuriam turi būti perduota informacija. Pavyzdžiui, Nr. 1 nurodoma vietovė „A“, informaciją pristatyti divizijos štabo viršininkui.

Šeštoje skiltyje „*Kada atsakymas – žinios gautos, kuriomis priemonėmis ir trumpas žinių turinys*“ buvo surašoma, kada gautos žinios, ir trumpai surašomi svarbiausi faktai. Pavyzdžiui: Nr. 1 IX. 14. 06.15 DLR žodžiu praneša, kad prieš kavalerija, kurią sudaro maždaug vienas pulkas, veržiasi į „B“ rajoną, užeidama į smūgio grupės užnugarį.

Septintoje skiltyje „*Gautų žinių įvertinimas ir išvados*“ remiantis surinkta informacija padaromos išvados ir pagal tai formuluojami kito uždavinio tikslai. Pavyzdžiui, Nr. 1 išvada: prieš kavalerijos tikslas – sparnų ir iš užnugario veiksmis varžyti smūgio grupę atitraukiant jos dėmesį nuo pagrindinio uždavinio⁶⁸.

⁶⁸ Žinių rinkimo planas. 1938 m. rugsėjo 13 d. LCVA, f. 511, ap. 1, b. 490, l. 3.

Žinių rinkimo planas neprivalėjo būti tik štabo viršininkų parengtas dokumentas – kiekvienas vadas galėjo sudaryti savo planą. To buvo reikalaujama iš žemesniųjų vadų žiemos pratybų metu, kai jaunesnieji kariškai rengdavo savo įsakymus pagal duotą pratimą. Būrio vadas, gavęs užduotį žvalgyti tam tikra kryptimi, kartu sužinodavo, kokią informaciją jis turėtų surinkti vykdydamas gautą uždavinį. Pvz.: „a) apie priešo kariuomenės jėgų sudėtį, išsidėstymą; b) apie priešo sumanymą, veikimą; c) apie vietą, kur tie veiksmai vyksta arba vyko.“⁶⁹ Šie punktai turėjo padėti suformuluoti raitelių jojų uždavinius. Taip pat buvo sudaromos lentelės, siekiant vadams padėti suformuluoti patrulių uždavinius. Tokią lentelę sudarė 8 skiltys, kuriose turėjo būti nurodyta: jos Nr.; viršininkas ir sudėtis; žvalgymo kryptis; išvykimo laikas ir vieta; kokias žinias rinkti; kada, kur, iš kur, kokiomis priemonėmis pranešti; kada baigti tarnybą ir kur grįžti⁷⁰.

Viršininkas, sudarydamas uždavinį, turėjo įvertinti laiko ir žvalgomo ploto santykį. Dažniausiai įsakymuose galima rasti nurodymą „išvykti kuo greičiau“ arba „išvykti dabar“. Tai rodo, kad būdavo labai mažai laiko pasiruošti. Taip nutikdavo dėl aukštesniųjų viršininkų ilgo veiksmų planavimo arba neskubaus įsakymo perdavimo. Viršininkas visada turėjo numatyti, kad „išvykimas dabar“ galimai reiškia – po 2 val., kai žvalgybos vienetas bus pasiruošęs, ir tai žinodamas, turėjo pasistengti bent įspėjamosius nurodymus įteikti anksčiau. Kol vieneto vadas planuodavo užduotį, vykdavo pasiruošimas.

Įsakymą dėl uždavinio vykdymo gavęs viršininkas privalėjo padaryti nemažai darbų, kurių vienas pirmųjų, kaip jau minėta, buvo pasiruošimas, po to – sudaryti žvalgymo planą. Sprendimas dėl plano buvo priimamas remiantis uždaviniu, vietovės ypatumais, bendromis aplinkybėmis, prieš situacija, aukštesniojo viršininko sumanymu, patrulių suskirstymu pagal kryptis ir tikslus, rinktinės pajėgų kilnojimą, ryšių palaikymo galimybes ir kitus nurodymus⁷¹. Tada vėl turėjo būti skaičiuojamas laikas, nes sprendimo priėmimas galėjo trukti 20–30 min. Patru-

⁶⁹ Pulko karininkų žiemos mokymo laikotarpio eksperimentinės taktikos pratimai. 1937 m. gruodžio 7 d. LCVA, f. 525, ap. 1, b. 394, l. 2.

⁷⁰ Eskadrono pratimas Nr. 2. 1937 m. gruodžio 10 d. *Ten pat*, l. 8.

⁷¹ Taktikos pratimai. Pratimas Nr. 1. Sustiprinta kavalerijos grupė žvalgant. 1935–1936 m. LCVA, f. 1326, ap. 1, b. 241, l. 5.

liams duoti uždavinį trukdavo 10 min., jų pasiruošimas – dar 20 min. Taip susidarydavo visa valanda nuo uždavinio gavimo iki išvykimo, kai jau „ūkiniai“ reikalai būdavo sutvarkyti.

Vertinant plotą, kuriame bus vykdomas uždavinys, vadui turėjo paaiškėti, kokių pajėgumų reikės sumanymui įgyvendinti. Pavyzdžiui, jei rajono gylis 30 km, kavalerija žvalgymo uždaviniui galėjo skirti silpnesnius patrulius. Tačiau kai yra kelios užduotys, viršininkas turėjo įvertinti, kokių pajėgumų reikės kiekvienai jų įvykdyti, ir nuo to priklausys, koks bus pasiūstas patrulis. Pavyzdžiui, jei numatytas stabdymo uždavinys, patrulis galėjo būti sustiprintas sunkiuoju kulkosvaidžiu, jei reikia greitai pristatyti pranešimus, – dviratininkais ar net motociklu. Kartu nebuvo galima pamiršti ir baro ploto, nes atliekant žvalgybą negalima palikti nepatikrintų vietų. Todėl patrulių jojų reikėjo skirti tiek, kad jos išžvalgytų visą numatytą plotą. Tai lemdavo patrulių efektyvumą, nes 5 km barui reikėjo bent 5 silpnesnių patrulių jojų⁷².

Įvertinti vietovę vadui taip pat buvo labai svarbu, nes tada galima nustatyti tikslias ribas ir barus paskirstyti patruliams. Turėjo būti įvertinti visi keliai, kuriais galėjo prasiveržti priešas, ir visa tai turėjo atsispindėti patrulių uždaviniuose. Numatant pagrindines žvalgymo kryptis vadui visada buvo rekomenduojama orientuotis į pagrindinius kelius, kuriais galėtų judėti motorizuotieji priešas vienetai ar tiesiog pagrindinės pajėgos.

Galutinį vado sprendimą (įsakymą dėl uždavinio padalinimo), kuris buvo paskelbiamas patruliams, sudarė keletas dalių, kurių kiekviena papildydavo uždavinio vykdymo planą. Pirmiausia buvo skelbiama *išvada dėl priešas*. Šioje dalyje karininkai dažniausiai pristatydavo galimą priešas buvimo vietą, pajėgų rūšį, planuojamas puolimo kryptis ir galimus sumanymus. Nieko nebūdavo rašoma apie ginkluotę, aprūpinimą ir pan. Toliau pristatomas *sumanymas*. Vadas paaiškindavo, kaip ketina įvykdyti uždavinį. *Vykdymas* – šioje dalyje buvo pristatomi vienetai, kurie vykdys uždavinius, ir kokie uždaviniai konkrečiam vienetai skiriami pagal sumanymą. *Ryšiai-transmisija* – įsakymo dalis, kurioje turėjo būti pristatomas ryšių palaikymo planas. Peržvelgus ne vieną sumanymą susidaro įspūdis, kad sumanyme arba ne viskas atsispindėdavo, arba ryšių dalis nebūdavo detalčiai suplanuota. Pavyzdžiui, nurodyta: „*ryšio ašis plentas Tauragė-Piktupėnai*“. Šis planas visiškai nedetalus, tačiau galima manyti,

⁷² Ten pat.

kad ryšių procedūros žinomos, todėl į sumanymą jų detalės neįtrauktos. *Tiekimas ir evakavimas* – sumanymo baigiamoji dalis, kurioje skelbiama, kaip žvalgybos patruliai bus aprūpinti ir kur tai bus padaryta, taip pat pateikiamas sužeistų karių ir arklių evakavimo planas⁷³.

Kokie buvo taktinės žvalgybos uždaviniai tarpukario Lietuvos kariuomenėje, atskleidžia archyvuose išlikę pratybų įsakymai, kiti su jomis susiję dokumentai. Apžvelgiant taktinius pratimus pasidaro aišku, kokius uždavinius karo sąlygomis vykdytų žvalgomieji vienetai. Štai galimas 1938 m. kavalerijos eskadrono pratimų poligone sąrašas: „*Žvalgomųjų patrulių veiksmai; būrys priekinėje, šoninėje saugoje; būrys puola; būrys ginasi; eskadronas žvalgo; eskadronas puola; eskadronas gina platų barą; eskadronas stabdo; eskadronas persekioja.*“⁷⁴ Akivaizdu, kad kavalerijos žvalgybos pagrindiniai uždaviniai buvo rasti priešą, surinkti žinias apie jo pajėgas, sudėti ir veiksmus ir teikti šias žinias savo vadovybei. Tačiau į kavalerijos uždavinius įėjo ir tiesioginių kautynių su priešu uždaviniai: dengti savo pajėgas, stabdyti priešą, saugoti sparną ir t. t. Šie uždaviniai ne visada buvo žinomi žvalgybos pradžioje ir galėjo atsirasti jos metu arba traktuojami kaip galimi uždaviniai prireikus. Svarbiausia – kad eskadrono ar patrulio vadas gebėtų visus uždavinius suderinti pagal laiką ir juos palaipsniui įvykdyti. Jei žvalgybos vienetas gaudavo kelis uždavinius vienu metu, žvalgyba turėjo būti pirminis uždavinys ir vykdoma visą laiką, t. y. vykdant ir kitus uždavinius. Net jei kito numatyto uždavinio vykdymas būtų sustabdytas, iki sustabdymo reikėjo apie priešą surinkti žinias, nes nuo to priklausė, kokie ir kur bus vykdomi tolesni veiksmai.

Kaip visa tai atrodė praktiškai, galime pamatyti peržvelgę keletą pavyzdžių. Aptarkime 1938 m. žiemos pratybų užduotį, kurioje buvo nurodyta eskadrono vadui skirti žvalgybos patrulį žvalgyti *Paupių–Nemakščių* kryptimi. Skyriaus dydžio žvalgybos patruliui skirtas uždavinys – „*žvalgyti duota kryptimi, pasiekus Nemakščiai sustoti ir sekti bendromis šiaurės ir šiaurės vakarų kryptimis. Sutikus stambesnę dalinį sudaryti sąlytį. Priešui spaudžiant – ženklinant trauktis pražvalgyta kryptimi*“⁷⁵. Šis

⁷³ Taktikos pratimai. Pratimas Nr. 1. Sustiprinta kavalerijos grupė žvalgant. 1935–1936 m. *Ten pat*, l. 11–12.

⁷⁴ Raportas kavalerijos viršininkui 1938 m. gegužės 3 d. *Ten pat*, b. 287, l. 67.

⁷⁵ Įsakymas raudonųjų pusei 1938 m. sausio 25 d. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 485, l. 143.

uždavinys atskleidžia tris užduotis. Pirmoji – atlikti krypties žvalgybą siekiant išžvalgyti atsitraukimo kelius, stabdymui tinkamas pozicijas ir nustatyti, ar šia kryptimi dar neveikia priešas. Antroji – atlikti vietovės stebėjimą turint tikslą pastebėti priešo judėjimą. Trečioji – stabdyti priešą siekiant nukreipti tinkama kryptimi. Visos jos yra tipiškų stabdomųjų kautynių užduotys. Toks patrulis turėjo būti remiamas artilerijos, kas ir buvo atlikta šioje pratybų situacijoje, nes patruliui buvo skirta artilerijos sauga⁷⁶.

Uždavinys – „*suradus šiose ribose priešą, nustatykite jo išsidėstymą; prieš smulkesnes jėgas nublokškite, o jei stipresnėms jėgoms puolant, stengtis išlaikyti pasiektą eilinę ribą iki ateis avangardas*“⁷⁷. Žvalgybos patruliams buvo skiriami uždaviniai, kurių tikslas buvo nublokšti priešą, dėl ko jis būtų priverstas keisti kryptį arba atsitraukti, o artėjantis savo pajėgų avangardas su juo nesusidurtų. Toks uždavinys priskiriamas prie judančio dalinio saugos užtikrinimo, tačiau susidūrus su stipresniu priešu keičiamas į stabdymo, kol atvyks avangardas. Stabdomųjų kautynių užduočių žvalgams buvo ne vienoje uždavinio formuluotėje: „*Duotomis kryptimis surasti priešą, išsiaiškinti jo sudėtį, jėgą ir veikimo kryptį. Sutikus stipresnes prieš jėgas, stabdant trauktis duotomis kryptimis. Peržengus up. Šešupę susirinkti į Gribynę.*“⁷⁸ Formuluojant uždavinį nėra duodamas nurodymas tiesiog atsitraukti, o nurodoma trauktis stabdant priešą ir duodant daugiau laiko savo pajėgoms jį pasitikti.

Stabdymo uždaviniai žvalgybos vienetams labai aiškiai išdėstyti Vokietijos užpuolimo atveju gynybos plane „V“. 7-ojo pėstininkų pulko trims žvalgų patruliams buvo suformuluotas šis uždavinys: „*Priešui forsuojant Nemuną, trukdyti jo persikėlimą per upę. Priešui persikėlus per Nemuną arba jau siekiant Nemuno ribą, sutikus jo stipresnes jėgas ir joms spaudžiant, stabdyti duotomis kryptimis.*“⁷⁹ Kaip matyti, stabdyti priešą buvo planuojama tik tam tikromis kryptimis, ko ir reikalauja stabdomųjų

⁷⁶ 1938 m. vasario mėn. tarp 7 ir 11 d. įvykusių manevrų raudonosios pusės aprašymas. *Ten pat*, l. 167.

⁷⁷ 1939 m. sausio mėn. III pėst. divizijos žiemos pratimų vertinimas. *Ten pat*, f. 520, ap. 1, b. 242, l. 80.

⁷⁸ 3-io dragūnų „Geležinio Vilko“ pulko II karininkų grupės taktikos pratimai. 1936 m. lapkričio 25 d. *Ten pat*, f. 526, ap. 1, b. 120, l. 11.

⁷⁹ Kavalerijos pulko vado įsakymas žvalgymui. *Ten pat*, f. 1326, ap. 1, b. 239, l. 38.

kautynių taktika.

Aviacijos žvalgybos eskadrilėms buvo suformuluoti šie uždaviniai: „*Ligi 18 val. išžvalgyti ir pranešti: Kokios jėgos veikia plento Padubysys, Kelmė <...> ir vieškelio ligi Nemakščiai ašimi, ir kur yra?; Ar veikia ir kokios jėgos veikia vieškeliu Raseiniai, Viduklė, Nemakščiai.*“⁸⁰ Kaip matome, uždaviniai orientuoti į kelius, kuriais tikimasi priešgo galimo judėjimo.

Aviacijos žvalgyba buvo naudojama ne tik priešui aptikti, bet prirėkus ir savosioms pajėgoms rasti. Šis uždavinys skambėjo taip: „*Ligi 11 val. pakartoti ankstyvesnį uždavinį ir, be to, surasti ir nustatyti, kur yra kavalerijos rinktinė (savų). Rinktinės ieškoti trikampyje Kubiliškiai...*“⁸¹ Jis galėjo būti duotas, kai tiksliai nežinoma, kur yra savos pajėgos, minima rinktinė netiksliai apibūdino savo buvimo vietą ar tiesiog su ja nebuvo palaikomas ryšys, o tik žinoma apytikslė jos buvimo vieta pagal duotą uždavinį.

Įsakymai dėl uždavinių žvalgybos aviacijos eskadronui buvo nustatytos formos. Šiuo atveju visas uždavinio įsakymas buvo išdėstomas papunkčiui. Įsakymo formos pirmojo lapo viršuje buvo nurodoma, kam skirtas įsakymas, pvz., Mėlynųjų žvalgybos eskadrilei, toliau – įsakymo sudarymo vieta, laikas ir kokie žemėlapiai bus naudojami. Po to rašoma *Įsakymas*, jo numeris ir kam tiksliai jis skirtas, nurodant konkretų žvalgą ir pilotą, išskridimo laiką ir skrydžio aukštį. Toliau – skiltis *Maršrutas*: „*Baisogala, Surviliškis–Naujamiestis–Upita*“. Kita skiltis – *Uždavinys*: „*Išžvalgyti rajonus: 1. Surviliškis, Krekenava <...> išsiaiškinti, ar priešas organizuoja ir kokiose kryptyse persikėlimą per upę Nevėžis.*“ Toliau buvo pildoma skiltis *Žinias suteikti*: „*III pėstininkų divizijos vadui.*“ Galiausiai pateikiami *Kiti nurodymai*. Čia dažniausiai nurodomas objektų fotografavimo aukštis, t. y. iš kokio aukščio darytos fotonuotraukos, kurios gali būti pateiktos pranešime⁸².

Žvalgomosios aviacijos eskadrilėms buvo siekiama formuluoti ne tik žvalgyimo, bet ir taikinių naikinimo uždavinius. Tam buvo tinkamos sąlygos, nes Lietuvos turimi žvalgybos lėktuvai buvo pritaikyti gabenti iki

⁸⁰ 1938 m. vasario mėn. tarp 7 ir 11 d. įvykusių manevrų raudonosios pusės aprašymas. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 485, l. 179.

⁸¹ *Ten pat*.

⁸² Įsakymas mėlynųjų žvalgybos eskadrilei, 1938 m. rugsėjo 14 d. *Ten pat*, f. 1323, ap. 1, b. 465, l. 26.

300 kg bombų⁸³. Tokia metodika formavosi dėl kitų Europos kariuomenių praktikos. Tačiau tai nebuvo vien tik idėjos ar aukšto rango karininkų mintys. Kad žvalgomoji aviacija gali naikinti ant žemės esančius taikinius, nurodyta Žvalgomosios aviacijos statute⁸⁴. Buvo siūlymų, kad žvalgomosios aviacijos taikinių naikinimo uždaviniai taptų pagrindiniais, o žvalgyba – papildomu uždaviniu. Tačiau žvalgomosios aviacijos nebuvo atsisakyta ir jos nebandyta mažinti, tik toliau papildomai prireikus buvo formuluojami naikinimo uždaviniai.

Suformuluotų žvalgybos uždavinių pavyzdžių yra apstu. Visi jie tarpusavyje labai panašūs ir nuspėjami, pvz., vykdyti žvalgybą tam tikra kryptimi, rinkti informaciją apie priešą, vykdyti branduolio saugą ir t. t. Kai kurie įsakymuose pateikti uždaviniai būna papildyti, kai kurie – labai „kampuoti“, parengti pagal šabloną. Tačiau gilinantis į uždavinius ir jų įsakymus galima pastebėti daugybę spragų arba tiesiog neaiškumų. Visa tai – normali praktika, nes, kad geriau kiti suprastų uždavinį, visada vadas galės jį papildyti. Skiriant nedetalizuotus uždavinius, atsirasdavo spragų arba įvykdavo taip, kad uždavinio keletu sudedamųjų detalių būdavo neįmanoma įvykdyti. Kai užduotis tampa neįgyvendinama, pratybose imituojama, kas realioje situacijoje būtų pražūtinga.

Apie neįmanomus įvykdyti arba nelogiškus lauko manevrų uždavinius rašo stebėtojas, vertinęs raitąjį žvalgybos būrį. Raitųjų žvalgų būriui buvo skirtas uždavinys: „*raitelių būriui vykti avangardui nurodyta kryptimi <...> žygio kryptimi saugant nuo netikėtumų, žvalgant judesio ašimi, patikrinti avangardui saugumą, užimant eilines ribas.*“ Stebėtojas pažymi, kad uždavinys vienam būriui yra neįveikiamas. Pradedant nuo to, kad būrys negali užtikrinti, jog avangardas nepatirs netikėtumų, nes žvalgydamas nurodyta kryptimi saugą atlieka tik jo priekyje. Atviri lieka šonai ir galas, nežinoma, koks bus oras, todėl šis uždavinys turėjo būti suformuluotas pabrėžiant, kad būrys užtikrina tik priekinę saugą. Žvalgyimo uždavinys taip pat neaiškus ir nekonkretus. Stebėtojas pabrėžia, kad avangardo vadas neturėjo žinių apie priešą avangardo judėjimo kryptimi, o nurodydamas žvalgyti judėjimo kryptimi, nepareikalavo jam svarbių žinių ir nenurodė, kada tos žinios turi būti pateiktos, nes formuluojant

⁸³ Peseckas. Žvalgybinės aviacijos panaudojimas bombardavimo reikalui. *Mūsų žinynas*, 1937, Nr. 3, p. 294.

⁸⁴ *Žvalgomosios aviacijos statutas*. Kaunas, 1939, p. 21–22.

pastarąjį uždavinį nebuvo to reikalauta, parašant „*reikalui esant*“. Tokį nurodymą kiekvienas viršininkas galėjo suprasti savaip⁸⁵.

Už sekimo užduočių organizavimą pulke buvo atsakingas žinių kari-ninkas. Šiuo tikslu jis sudarydavo sekimo planą, pagal kurį padaliniam buvo skiriami konkretūs uždaviniai. Nebuvo patvirtintos sekimo plano formos, kuria remiantis jis turėjo būti sudaromas, tik pasiūlyta rekomen-dacinio pobūdžio forma, kurią naudojant karininkams būtų lengviau su-daryti sekimo planus.

Rekomenduojamos formos sekimo planą sudarė 6 skiltys. Pirmojoje skiltyje buvo nurodomas sekyklos numeris ir sudėtis, antrojoje – rajonas, kuriame turi būti įrengta sekykla, trečiajame – sekimo laukas, ketvirto-joje – svarbiausi punktai, į kuriuos reikėjo sekėjui atkreipti ypatingą dė-mesį, penktojoje – pranešimų perdavimo būdai (stengtasi parinkti efek-tyviausius), šeštojoje – kokie bus skirti resursai sekyklai įrengti.

Toks planas buvo reikalingas, siekiant užtikrinti sekimą visame pul-ko bare, sekyklų apžvalgos laukų „kryžiuvimąsi“ ir padėti sekti kaimyni-niams pulkams, taip pat vykdantiems aukštesniojo štabo žinių rinkimo uždavinį. Pagal minėtus punktus parengęs planą sekėjams, žinių kari-ninkas kontroliuoja, ar tinkamai vykdomas įsakymas ir ar laikomasi visų saugumo reikalavimų.

TAKTINĖS ŽVALGYBOS UŽDAVINIAI IR JŲ VYKDYMAS

Vietovės arba krypties žvalgymas – viena pagrindinių žvalgybos pa-dalinio užduočių. Puolimo metu ją dažniausiai vykdė kavalerija ir savo baruose pėstininkai. Tokią žvalgybą organizuojant reikėjo gero vadovavi-mo, nes ryšių priemonių ir žemėlapių nebuvo daug. Pagrindinė taikoma taktika buvo slinkimas baru. Ją naudojo įvairaus dydžio vienetai – nuo jojos iki eskadrono. Žvalgyba vykdavo branduolio principu. Branduolys buvo vieneto valdymo elementas. Žvalgai buvo siunčiami žvalgyti prie-kyje ir šonuose tokiu atstumu, kokiu fiziškai galėjo šiuos plotus apimti, nes, nesant ryšių priemonių, negalėjo nutolti vienas nuo kito už matomu-

⁸⁵ Pastabos dėl R. Ž. B. pavartojimo ir veiksmų. 1939 m. lapkričio 27 d. LCVA, f. 526, ap. 1, b. 99, l. 77–81.

mo ribų. Slenkantys priekyje ir šonuose žvalgai žvalgydavo miškus, vienkiemius ir visą teritoriją padalinio judėjimo kryptimi. Tikslas buvo nepalikti neišžvalgytos vietovės. Kai žvalgai ją išžvalgydavo, prisiartindavo branduolys. Jis negalėjo atsilikti toliau nei matomumo ribos, nes vieneto valdymas priklausė nuo sutartinių signalų, be to, branduolys visada suteikdavo paramą ugnimi, jei to prireikdavo pagal situaciją (žr. 1 priedą)⁸⁶. Analogiškai žvalgyba buvo vykdoma ir raitųjų patrulių. Branduolių kiekis priklausė nuo to, kiek jų ar skyrių vykdė žvalgybą, nes kiekvienas jų turėjo savo branduolį. Jei žvalgyba buvo būrio uždavinys, minėtas funkcijas vykdė jo branduolys, jei kuopos dydžio vieneto – kuopos branduolys. Kuo didesnis buvo vienetas, tuo labiau skyrėsi žvalgų valdymas ir ryšių tarp vienetų palaikymas.

Ar žvalgybos vienetai turėjo veltis į kautynes? Teigta, kad žvalgai turėtų vengti kautynių ir į jas kuo mažiau veltis, nes pagrindinis jų tikslas buvo rinkti žinias, tačiau jei įsivėlus į kautynes galima buvo surinkti daugiau žinių, tai ir reikėjo daryti. Apie kautynes kavalerijos žvalgybos sąskaita daug buvo diskutuojama. Ne vienas įsakymas dėl manevrų rodo, kad jei kavalerijos žvalgai susiduria su silpnesniu priešu, turi jį pulti. Kavalerijos puolimo taktikoje nurodoma, kad priešakiniai žvalgybos vienetai turi skinti kelią kaudamiesi su priešu, jei ne – siekti veržtis pirmyn, kad taip bent jau išprovokuotų priešą atskleisti savo slepiamų pajėgų dydį. Jei priešas panaudojo visą ugnies galią, o žvalgybos vienetai galėjo nustatyti jo išsidėstymo ribas, vadinasi, sąlytis kautynėmis davė norimų rezultatų⁸⁷. Toliau buvo elgiamasi pagal aplinkybes: ar žvalgai palaikė sąlyti su priešu, ar turėjo atsitraukti ir priešą apeiti.

Stabdomųjų kautynių taktika Europoje pradėta taikyti po Pirmojo pasaulinio karo, kai buvo svarstoma, kaip turint mažesnes kariuomenes galima apsiginti nuo stipresnio priešo. Didžiausios diskusijos apie šią taktiką prasidėjo 3-iojo dešimtmečio pabaigoje⁸⁸, 4-ajame dešimtmetyje kariuomenės ėmė eksperimentuoti ir ją taikyti lauko pratybose, o po sėkmingų bandymų įtraukė į savo statutus. Atsiradus šiai taktikai, pasikeitė ir kavalerijos uždaviniai, nes už stabdomąsias kautynes būdavo atsakingi daliniai, saugantys sparnus arba priekyje vykdančios žvalgybą.

⁸⁶ Pėstininkų žvalgymas. *Karys*, 1939-04-21, Nr. 16, p. 496.

⁸⁷ Rėklaitis. Kavalerijos puolamieji veiksmai. *Mūsų žinynas*, 1935, Nr. 118, p. 51.

⁸⁸ Stabdomųjų kautynių pagrindiniai dėsniai. *Mūsų žinynas*, 1929-07 Nr. 52, p. 1–14.

Stabdomųjų kautynių tikslai buvo keli: „1) jei kariuomenės dalis paskirta į ariergardą ir jei besitraukiantį ariergardą priešas persekioja, tai toks ariergardas dažniausiai vykdys stabdomąsias kautynes; 2) jei vienoje fronto vietoje paliekama nedaug kariuomenės, o visa kariuomenė renkama kitoje vietoje, kad suduotų priešui smūgį, tai pirmoje vietoje paliktai kariuomenės daliai nelieka nieko kito daryti, kaip stabdyti priešą ir laimėti laiko tol, kol smūgio vietoje priešas nebus sumuštas; 3) stabdomąsias kautynes dažnai vykdo kariuomenės dalys, skirtos sparnui saugoti, jei jas pradeda pulti daug stipresnis priešas; 4) galima kovoti stabdomąsias kautynes ir tada, kai norima paskui save patraukti priešą į tokią vietą, kur galima būtų juos pulti ir sumušti; 5) pagaliau, stabdomąsias kautynes labai dažnai kovoja vadinamosios priedangos dalys⁸⁹.

Tokioms kautynėms reikėjo didelės karių drausmės ir stiprių nervų, nes jos buvo laikomos vienomis sudėtingiausių. Pašlijus vieneto drausmei, šio tipo kautynės galėjo virsti netvarkingu atsitraukimu ir bėgimu nuo priešo. Svarbu paminėti, kad jas vykdavo eskadrono dydžio vienetas divizijos ar pulko sudėtyje.

Žvalgybą vykdančios eskadronas dažniausiai buvo sustiprintas sunkiaisiais kulkosvaidžiais, prieštankiniais ginklais. Taip pat jis galėjo būti remiamas mobiliųjų vienetų, pvz., dviratininkų ar automobilistų. Pastarųjų pagrindinė užduotis buvo remti žvalgybą vykdančią vienetą palaikant ryšius ir prireikus padėti žvalgyti. Be viso to, eskadronas galėjo būti remiamas šarvuotojo transporto. Šarvuotąjį transportą buvo galima išnaudoti kaip puolamojo smūgio elementą, kai kavalerijai reikėjo kovojant prasisinti kelią į priekį ar užimti numatytas stebėjimo linijas, nubloškiant stipresnį priešą be šarvuotosios technikos. Kita šarvuotosios technikos funkcija – tiesiogiai vykdyti barų žvalgybą ir taip paremti žvalgybos patrūlius. Šarvuotajai technikai veikti parankiausi buvo kaimai, dvarai ir miesteliai. Tokiose vietose kavalerijos arba pėstininkų žvalgyba trukdavo ganėtinai ilgai, nes sąlygos buvo sudėtingesnės, čia slypėjo daugiau pavojų (esant priešui). Šarvuotiesiems automobiliams tokios vietovės nekeldavo didelio pavojaus, todėl jas išžvalgydavo daug greičiau. Šarvuočiai siūsti į teritorijas, kur buvo žinoma, kad veikia priešas. Žvalgyba šarvuočiais buvo pranašesnė dėl sutaupomo laiko, nes jie daug greičiau įveikdavo sudėtingo reljefo vietoves ir išstumdavo nešarvuotą priešą. Tai

⁸⁹ Stabdomosios kautynės. *Karys*, 1934-04-26, Nr. 17, p. 324.

buvo efektyvu tais atvejais, kai žvalgams įkandin slinko savos pajėgos. Jei priekyje jie susidurdavo su sunkumais, stodavo visa kolona⁹⁰.

Žvalgyba buvo vykdoma ir bendradarbiaujant su aviacija. Žvalgomoji aviacija galėjo remti praktiškai visus ant žemės esančius vienetus informacija, jei tik būdavo sudarytos sąlygos ryšiui palaikyti. Tačiau remtis vien aviacijos žvalgybos informacija nepakako, nes ji ne viską galėjo pastebėti, ką matė sausumos žvalgai. Kita vertus, pastarieji negalėjo matyti visko, ką matė oro žvalgyba. Kad tai įvertintume, palyginkime kavalerijos ir aviacijos galimybes (žr. 1 lentelę)⁹¹.

1 lentelė. Kavalerijos ir aviacijos žvalgybos galimybės

Eil. nr.	Kavalerija	Aviacija
1.	Tiksliai nurodo priešo užimto ploto ribas. Taip vadovybė sužino, koks plotas yra jos dispozicijoje manevrui atlikti.	Tik poziciniame kare gali nurodyti tiksliai priešo užimtus plotus.
2.	Veikia nuolatos, visą laiką.	Negali visą laiką būti ore. Naktį žvalgyba efektyvi tik tuo atveju, jei priešas naudoja šviesos šaltinius. Žvalgyba labai priklauso nuo atmosferos reiškinių.
3.	Sunkiai prasiskverbia už fronto linijos ir tik tada, kai susikauna.	Lengvai pasiekia priešo vietovės gilumą ir greitai apžiūri jo užimtus plotus.
4.	Gali paveikti priešą, kad jis išsiskleistų. Gali sekti ir kautis.	Negali priversti priešo išsiskleisti. Gali tik jį sekti.
5.	Gali trukdyti priešo žemės žvalgybai.	Beveik negali trukdyti priešo žemės žvalgybai, nebent panaudojusi turimą ribotą bombų kiekį.
6.	Gautos žinios greitai siunčiamos vadovybei tik tada, jei kavalerija turi radijo ryšį ir gali jį naudoti.	Gautos žinios siunčiamos kuo greičiau.
7.	Nenurodo aviacijai žvalgytinų objektų.	Nurodo kavalerijai žvalgytinus objektus.

⁹⁰ Šarvuoti auto žygyje. *Mūsų žinynas*, 1937, Nr. 9, p. 234.

⁹¹ Žlabis. Kavalerijos ir aviacijos bendradarbiavimas. *Mūsų žinynas*, 1932, Nr. 83, p. 106–107.

8.	Gali paimti priešą į nelaisvę, gauti dokumentų, įvertinti priešo kariuomenės nuotaiką, nustatyti jos organizaciją, vienetų pavadinimus, numeraciją, planus ir vadų sumanymus.	Negali paimti priešą į nelaisvę, gauti dokumentų, įvertinti jo kariuomenės nuotaikos, nustatyti jos organizacijos, vienetų pavadinimų, numeracijos, jo planų ir vadų sumanymų.
9.	Teikia tikras žinias, patikimai nurodo, kur priešas yra ir kur jo nėra, nes tiesiogiai tai mato.	Jei priešą pastebėjo, žinia yra tikra, o jei nepastebėjo – žvalgybos duomenys nėra patikimi (išsamūs), nes aviacija mato tik tai, ką priešas parodo.
10.	Išaiškina žvalgybos detales siedama su tuo, kas buvo, ir numatydama, kas bus.	Mato (praneša) tik tai, kas vyksta tuo metu.
11.	Iš tikrųjų išsiaiškina, ar vietovė pereinama, koks jos reljefas ir pereinamumas.	Negali išsiaiškinti, ar vietovė pereinama, koks jos reljefas ir pereinamumas.
12.	Nuodugnai išžvalgo vietos objektus.	Miškai ir augalija neleidžia išžvalgyti objektų.
13.	Gamtos kliūtys stabdo judėjimą.	Judėjimą gali stabdyti tik priešą oro gynyba.
14.	Gali nustatyti cheminio ginklo paveiktus plotus ir rasti apėjimo kelius.	Negali nustatyti cheminio ginklo paveiktų plotų ir rasti apėjimo kelių.

Peržvelgus skirtumus akivaizdu, kad tuo metu abi žvalgybos rūšys viena kitą papildė, todėl, norint surinkti kuo tikslesnių žinių, bendradarbiauti buvo būtina. Esminė aviacijos parama kavalerijai buvo tai, kad jos surinktos žinios leido kavalerijai sužinoti, kas laukia žvalgant pasirinkta kryptimi, ir sudarė sąlygas tam tinkamai pasiruošti. Taigi, kavalerijos surinktos žinios papildydavo aviacijos žinias, ir atvirkščiai.

Labai svarbu buvo stebėti žvalgybą vykdančių vienetą iš oro, kai jis turėjo pereiti į stabdymo kautynes arba jam kildavo apsupimo grėsmė. Tokiais atvejais aviacija siųsdavo pranešimus apie situacijos priešą pusėje pokyčius, nurodydavo jo puolimo kryptis, užimtas vietas, silpniausius ruožus, atsitraukimo kelius ir t. t. Toks bendradarbiavimas buvo paremtas ryšiais. Jų prastas suderinimas galėjo aviacijos darbą paversti bergždžiu, nes jos surinktos žinios tinkamai arba laiku nepasiekdavo sausumos žvalgybos vieneto⁹².

⁹² Aviacija ir kavalerija. *Karys*, 1939-02-02, Nr. 5, p. 142.

Žvalgomoji aviacija buvo skiriama ir pėstininkams remti žiniomis. 1935 m. gana dažnai pėstininkų vadai negebėjo tinkami išnaudoti aviacijos. Taip galėjo atsitikti ir dėl vyresnių vadų požiūrio, nes pėstininkai iki tol vykusiuose karuose nebuvo remiami aviacijos⁹³. Tačiau šią nuostatą buvo bandoma pakeisti į manevrus įtraukiant ir aviaciją. Priskirtas sausumos pajėgoms remti skraidomasis aparatas dar būdavo vadinamas *pėstininkų lėktuvu*. Dėl pastarojo pavadinimo vadams kildavo klausimas – kam šis lėktuvas iš tikrųjų yra skirtas? Tiesą sakant, pėstininkų lėktuvo funkcijos buvo tokios pat kaip ir kavalerijai priskirto lėktuvo. Esminis skirtumas tas, kad pėstininkų lėktuvui nereikėjo skristi ilgų nuotolių, nes pėstininkai veikė lokaliai. Tad pagrindinės šio lėktuvo užduotys buvo rinkti žinias aplink pėstininkų veikimo rajoną puolimo, gynybos ir atsitraukimo metu. Iš lėktuvo buvo numetami pranešimai apie pakitusią situaciją ir jis toliau sekdamas prieš veiksmus, todėl ir čia labai svarbu buvo palaikyti ryšį⁹⁴.

Dažniausias žinių rinkimo būdas buvo sekimas. Praktiškai tai darė ar galėjo daryti visi už žvalgybą atsakingi vienetai ir kiti padaliniai, kurie tiesiogiai nebuvo atsakingi už žvalgybą. Sekimo sąvoka gali reikšti nuolatinį vietovės ir prieš veiksmų vietovėje stebėjimą. Apie sekimą rašoma tarpukario pėstininkų, kavalerijos ir artilerijos statutuose. Juose nurodoma, kad už nuolatinį sekimą yra atsakingi visų lygių vadai, stebėjimą privalantys vykdyti visada, kai yra galimybė, taip pat tam parengtas personalas, galiausiai – kiekvienas karys⁹⁵. Stebėjimas buvo vykdomas pozicijose, žygio, puolimo ir atsitraukimo metu. Tam galėjo būti įrengiamos specialios pozicijos arba jokių pozicijų nerengiama. Pagrindinis sekimo tikslas buvo rinkti informaciją apie netoli veikiantį priešą ir jo veiksmus.

Sekyklos (stebėjimo postai) pėstininkų, kavalerijos ir artilerijos pulkuose manevrų metu buvo įrengiamos visada. Tarpukariu naudotos kovos taktikos pakeitė ir mūšio lauko vaizdą. Mūšio lauke priešas ir jo veiksmai nebuvo nuolat stebimi. Abi pusės veiksmus mūšio lauke stengėsi atlikti nepastebimai, todėl viską maskuodavo. Nuolat sekti reikėjo kantrybės. Jei ne toks sąžiningas sekėjas nepertraukiamai nestebėdavo

⁹³ Pėstininkų lėktuvas. *Mūsų žinynas*, 1935 m. Nr. 123, p. 577.

⁹⁴ Ten pat, p. 580–584.

⁹⁵ Valys, V. Žinių rinkimas pėstininkų pulke. *Mūsų žinynas*, 1937, Nr. 1, p. 61.

priešo, likdavo nepastebėti kai kurie jo veiksmi. Sekama buvo nuolat, nes tik taip buvo galima pastebėti užsimaskavusio vietovėje priešo judešius. Sekėjai daug dėmesio skirdavo maskuotei – menka maskuotė galėjo išduoti, nes priešas taip pat juos stebėdavo (žr. 2 priedą). Pastebėjęs sekėjus, priešas galėjo imtis klaidinamųjų veiksmų ir juos, o galiausiai ir karinio dalinio štabą suklaidinti. Sekti visada reikėjo iš kelių taškų, kad galima būtų susidaryti išsamų vaizdą.

Pėstininkų pulkas dažniausiai organizuodavo keturias sekyklas: trys buvo pavaldžios batalionų, o viena – pulko vadovybei⁹⁶. Vieną sekyklos personalo pamainą sudarė keturi kareiviai ir puskarininkis bei papildomai priskirtas ryšininkas. Ilgalaikės sekyklos buvo įrengiamos įsikasant ir pasidarant perdangas, kurios turėjo saugoti nuo artilerijos ugnies. Karių judėjimas sekyklose buvo maskuojamas, šiuo tikslu prireikus tarp sekyklos ir apsaugos/pamainos personalo vietos iškasamas apkasas. Ilgalaikį, stacionarų sekimą dažniausiai vykdavo pėstininkų ir artilerijos žvalgai. Kavalerija priešo veiksmus sekė judėdama vietovėje.

Viena žvalgybos vienetų užduočių buvo aptikti artilerijai skirtus taikinius. Žinoma, pirmiausia jų ieškodavo artilerijos žvalgyba. Tačiau ne visada artilerijos žvalgai galėjo aprėpti visus barus dėl ribotų pajėgumų, todėl dažnai šią užduotį vykdavo visų žvalgybos rūšių padaliniai⁹⁷. Mūšio lauke buvo aptinkama daugybė taikinių, kuriuos galima naikinti, bet tuo metu Lietuvos kariuomenėje buvo išskiriami taikiniai, keliantys tiesioginę grėsmę pėstininkams ir kavalerijai, – kulkosvaidžių, prieštankinių pabūklų ir artilerijos pozicijos⁹⁸. Ganėtinais svarbūs taikiniai buvo ir priešo sekyklos, nes jų paskirtis buvo tokia pat – ieškoti vertingų taikinių savo artilerijai⁹⁹.

Taikiniams surasti ir ugniai į juos nukreipti (perkelti) buvo keletas būdų. Vienas populiariausių – stebėjimas iš sekyklų. Jos dažniausiai buvo įrengiamos įsikasant ar panaudojant natūralias įdubas. Apkasas galėjo būti bendras arba individualus, skirtas vadui, žvalgam, ryšininkams ir t. t. Pamainos personalui taip pat buvo iškasamas apkasas, tik šiek tiek toliau nuo pagrindinio posto. Sekyklos įrengimo laiką buvo įmanoma

⁹⁶ Ten pat.

⁹⁷ Kaip žvalgomi ir aptinkami artilerijos taikiniai. *Karys*, 1940-04-11, Nr. 15, p. 215.

⁹⁸ Kaip žvalgomi ir aptinkami artilerijos taikiniai. *Karys*, 1940-04-04, Nr. 14, p. 382–383.

⁹⁹ Kaip žvalgomi ir aptinkami artilerijos taikiniai. *Karys*, 1940-04-11, Nr. 15, p. 214.

apskaičiuoti pagal to meto standartus, nustatytus 1 m apkasui: pritaikytam klūpėti – iki 1 val., stovėti – iki 2 val., o postui su visais įtvirtinimais įrengti pionieriams prireikdavo ir iki 32 val.¹⁰⁰ Rengiant laikiną postą prie medžių, medžiuose, krūmuose ir pan., vykdavo sektoriaus stebėjimas, nes augmenija suteikdavo galimybę greitai jį užmaskuoti¹⁰¹. Šis būdas buvo naudojamas, kai trūkdavo laiko postui įrengti, o priešas jau veikdavo rajone ir didesni įrengimo darbai buvo negalimi arba numatytas posto egzistavimo laikas – tik kelios valandos. Pastarieji postai buvo įrengiami tada, kai savos pajėgos slinkdavo į priekį, o žvalgybą vykdančios jos, išsiveržusios į priekį, užimdavo stebėjimo poziciją.

Taikinius, tokius kaip kulkosvaidžių ar prieštankinių pabūklų pozicijos, aptikti buvo ganėtinai paprasta. Atidžiai stebint vietovę, panaudojus šiuos ginklus, pasklisdavo balti dūmai arba sausuoju metų laiku dulkės. Naktį tapdavo dar paprasčiau, nes gana lengvai buvo galima pamatyti šuvių blykstes. Tačiau aptikti artilerijos pozicijas buvo gerokai sunkiau, nes tiesiogiai jų iš sekyklų nebuvo įmanoma pastebėti. Artilerija visada išsidėstydavo priešo pozicijų užnugaryje ir už gamtinių priedangų. Nors ji atrodė nepasiekiamą stebėtojams, tačiau ją susekti taip pat buvo įmanoma. Vienas iš būdų – išgirdus šūvį, tą vietą pradėti stebėti. Po kito šūvio, jei stebėjimo taškas vis dar likdavo neaiškus, pagal garsą buvo atliekama korekcija. Galiausiai, jei stebimas tikrai tas taškas, buvo sulaukiama šūvio, o po jo pavykdavo pamatyti tuo metu pakilusias dulkes arba parako užtaiso dūmus. Tada likdavo tik apskaičiuoti atstumą iki taikinio ir nukreipti (perkelti) artilerijos baterijos ugnį. Lengviausia artileriją buvo aptikti temstant arba naktį. Pabūklų blykstės išduodavo kryptį, tačiau temstant buvo sunku pastebėti dulkes ar dūmus. Žinant, kad garsas skrieja lėčiau nei šviesa, tuo metu buvo taikoma ši formulė: pastebėjus blykstę, buvo fiksuojamas laikas, iki pasigirs garsas, ir dauginamas iš 340. Taip buvo apskaičiuojamas atstumas metrais nuo sekyklos iki priešų pabūklų¹⁰². Žinoma, visi šie metodai nebuvo labai tikslūs, tačiau padėdavo trikdyti priešą artilerijos ugnį ir priversdavo priešą keisti pozicijas.

Artilerijos taikinių žvalgymas buvo galimas bendradarbiaujant su

¹⁰⁰ Artilerijos baterija puolamosiose kautynėse. *Karys*, 1940-02-08, Nr. 5–6, p. 831.

¹⁰¹ Artilerijos sekyklos, jų rinkimas ir įrengimas. *Karys*, 1938-03-03, Nr. 9, p. 266–267.

¹⁰² Kaip žvalgomi ir aptinkami artilerijos taikiniai. *Karys*, 1940-04-11, Nr. 15, p. 215.

žvalgomąją aviaciją. Kaip artilerija ir žvalgomoji aviacija turėjo bendradarbiauti, rašoma Artilerijos-aviacijos statute¹⁰³. Sėkmingo bendradarbiavimo pagrindas buvo glaudūs ryšiai ir vienodų žemėlapių, kuriuos privalėjo turėti artilerijos baterijos vadai ir žvalgas lėktuve, parengimas. Jais naudojantis buvo perduodamos aptiktų taikinių koordinatės, o paskui į taikinius pagal koordinatas paleidžiami išaudomieji šūviai, kuriuos koreguodavo lėktuve esantis žvalgas. Paprastai taikinių žvalgymas vykdavo iki 2000 m aukštyje ir tik išimtiniais atvejais, kai reikėjo patikslinti jų koordinatas, buvo praskrendama 500 m aukštyje.

Kelio ar jų tinklo žvalgyba taip pat buvo vienas galimų uždavinių. Kelių žvalgyba aktualiausia buvo artilerijos vienetams. Dėl sunkios ginkluotės jai netiko keliai, kuriais buvo galima tik joti. Buvo sakoma: jei kelias tinka 75 mm pabūklui vežti, nebūtinai jis tiks 155 mm pabūklui gabenti. Todėl žvalgantis vienetas turėjo įvertinti kelius ir iš jų parinkti saugiausius. Kelių žvalgybą sudarė keletas uždavinių, kuriuos žvalgybos patrulis turėjo įvykdyti: 1) įvertinti, ar kelias tinkamas artilerijos priemonėms vežti ir parankus maskuotis; 2) nustatyti nuodingosiomis medžiagomis užterštus kelio barus; 3) išžvalgyti kelyje esančius tiltus, brastas ir kitas perkėlas; 4) savo jėgomis arba arti esančioms dalims padedant pašalinti nedideles kelio kliūtis; 5) išrinkti kelius neišvažiuojamiems, sunkiai išvažiuojamiems, užterštiems nuodingosiomis medžiagomis ir atviriems kelio barams aplenkti; 6) laiku pranešti žvalgus išsiuntusiam viršininkui apie kliūtis, kurių aplenkti ar savo jėgomis pašalinti neįmanoma; 7) pastatyti „kuorus“, įspėti baterijas apie kliūtis ir atvirus kelio barus; 8) pažymėti kelią ir pasiųsti palydovus baterijoms apėjimo keliams parodyti¹⁰⁴.

Žvalgant kelius ir pasikeitus planuotam maršrutui dėl apėjimo, žvalgybos vienetas turėjo įspėti paskui jį judantį karinį vienetą. Pranešimus siųsti šiuo atveju buvo neracionalu, nes situacija judant į priekį galėjo greitai keistis dėl dažnų maršruto pokyčių, todėl jie negalėjo užtikrinti, kad vienetas tinkamoje vietoje nukryps nuo maršruto ir apeis pavojingą barą (objektą). Šiuo tikslu patrulis vietose, kur reikėjo pasukti, palikdavo žvalgus, dar vadinamus *kuorais* arba palydovais. Žvalgai ten laukdavo atvykstančio vieneto, jį pasitikdavo, o vieneto vadui pranešdavo apie situa-

¹⁰³ *Artilerijos-aviacijos statutas*. Kaunas, 1937, p. 43–86.

¹⁰⁴ Kaip artilerija žvalgo kelius. *Karys*, 1937-06-10, Nr. 24, p. 658.

ciją priekyje ir kodėl keičiamas maršrutas. Šie žvalgai toliau galėjo lydėti vienetą, jei maršrutas buvo sudėtingas, jei ne – nujodavo, kad pasivytų savo patrulį¹⁰⁵.

Kelio žvalgybą sudarė ne vien jo žvalgymas, bet ir kiti uždaviniai. Kadangi keliai neretai vienaip ar kitaip kerta upes, daug dėmesio turėjo būti skiriama tiltų žvalgybai, siekiant įvertinti, ar jie atlaikytų važiuojančios technikos svorį. Jei tiltai pasirodydavo netinkami, žvalgams tekdavo ieškoti brastų, kurios taip pat turėjo atitikti artilerijos vieneto poreikius ir galimybes. Žvalgams nurodyta įvertinti tas vietas – praktiškai pabandyti persikelti per parinktą brastą, tikrinant visą perkėlos plotą, ir, jei yra kliūčių, savo jėgomis jas pašalinti. Per didesnes upes, pvz., Nemuną ar Nerį, persikėlimas iš vieno kranto į kitą dažniausiai vykdavo vietiniais keltais. Žvalgų užduotis – vietoje įvertinti, ar vienetas galėtų gabenti pabūklus. Be keltų, reikėjo įvertinti krantų būklę, statumą, kelių iki perkėlos ir nuo jos būklę. Žiemą žvalgant kelius, žvalgams tekdavo įvertinti kelio, esančią po sniego danga, būklę ir prireikus pašalinti pūsnis, kurios trukdytų artilerijos pabūklus pervežti. Tuo metu upes kirsti būdavo paprasčiau, nes esant dideliems šalčiams jos pasidengdavo storu ledu. Tačiau žvalgams dėl to užduočių nesumažėdavo ir žvalgybą atlikti tekdavo greičiau, nes reikėjo patikrinti ledo storį ir nuo jo nuvalyti storą sniego sluoksnį¹⁰⁶.

Žvalgybos vienetais vykdant žvalgybos uždavinius pasitaikydavo pavojingomis cheminėmis medžiagomis užterštų zonų. Tokiu atveju žvalgai turėjo jas išžvalgyti, siekdami nustatyti užterštos zonos ribas ir rasti neužterštus plotus, kuriais būtų galima jas apeiti. Išžvalgę užterštą zoną, žvalgai privalėjo jos ribas pažymėti ir palikti perspėjančias nuorodas atvykstantiems vienetais. Kol vykdoma zonos ribų žvalgyba, kitas personalas ieškodavo apėjimo kelių. Kai galimybės apeiti užterštą zoną nebūdavo, žvalgai ją kirsdavo naudodami apsaugos priemonės, skirtas kariams ir arkliams. Užterštos zonos žvalgybai jie turėjo būti gerai parengti: išmanyti, kaip atrodo aplinka po cheminio ginklo panaudojimo, koks gali būti nuodingųjų cheminių medžiagų kvapas, kaip tinkamai naudotis apsaugos priemonėmis, žvalgyti tokią zoną ir ją teisingai pažymėti¹⁰⁷.

¹⁰⁵ Kaip artilerija žvalgo kelius. *Karys*, 1937-06-24, Nr. 26, p. 715.

¹⁰⁶ Kaip artilerija žvalgo kelius. *Karys*, 1937-06-17, Nr. 25, p. 684–685.

¹⁰⁷ Kaip artilerija žvalgo kelius. *Karys*, 1937-06-24, Nr. 26, p. 714–715.

Gerokai nuo kitų žvalgybos vienetų skiriasi inžinerinės žvalgybos vienetų užduotys, tačiau yra viena bendra, kurią vykdė tiek artilerijos, tiek kavalerijos žvalgai, – kelio žvalgyba. Kelio žvalgyboje inžinieriai daugiau svarsto ne apie tai, ar juo galės važiuoti transportas, o ką padaryti, kad tai būtų įmanoma. Tam buvo parengtos net specialios formos, pagal kurias inžinieriai surinkdavo reikalingą informaciją – nuo kelio parametrų ir jo būklės iki žinių, iš kur bus gauta resursų ir darbo jėgos keliui ar tiltui sutvirtinti. Inžinerinės žvalgybos grupėms kartais tekdavo žvalgyti ne tik esamus kelius, bet ir vietas, kur būtų galima nutiesti naujus kelius¹⁰⁸.

Be kelių žvalgybos, inžinerinė žvalgyba buvo vykdoma puolimo ir gynybos metu. Puolimo metu ji buvo sudėtingiausia. Žvalgų grupės turėjo prisiartinti prie priešų gynybos pozicijų ir surinkti informaciją apie įtvirtinimus. Kad galėtų matomus įtvirtinimus užfiksuoti, jie naudojo fotoaparatus, o kad sumažintų stebėjimo atstumą – žiūronus ir kitas priemones, kurių pririnktų užtvarams, pavyzdžiui, spygliuotos vielos, įveikti¹⁰⁹. Žvalgyba gynyboje buvo kur kas paprastesnė, nes dažniausiai pasirengimas vykdavo ir pozicijos buvo įrengiamos atokiau nuo priešų pozicijų. Jos metu inžinieriai turėjo rasti geriausias vietas kliūtims išdėstyti ir remiančioms pozicijoms įrengti.

Belaisvių apklausa buvo vienas žvalgybinių žinių rinkimo būdų. Dažniausiai jų paėmė kavalerijos patruliai mūšio lauke. Belaisviai turėjo būti gabenami į aukštesnįjį štabą, kuriame nuodugniai jų apklausą atlikdavo žinių karininkas ir tam parengtas vertėjas. Tačiau pirminė apklausa vykdavo mūšio aplinkoje, nes belaisviai galėjo turėti vertingos informacijos, kurią buvo galima panaudoti iš karto toje taktinėje situacijoje. Surinktos žinios turėjo būti pateiktos pildant pranešimo formą ir kuo greičiau perduotos štabui. Tačiau, laikydamasis tam tikrų principų, tai galėjo atlikti ir tuo metu taktinę situaciją išmanantis patrulio viršininkas ar kitas asmuo.

Tuo metu buvo taikomi šie apklausos principai: „a) belaisviai turėjo būti klausinėjami tik to, kas moka praveisti apklausą; b) belaisviai klausinėjami atskirai po vieną ir be pašalinių stebėtojų; c) karininkus, puskarininkius ir kareivius buvo negalima laikyti ir transportuoti kartu; belaisviams draudžiama tarpusavy kalbėtis; d) belaisvių buvo galima klausinėti tik

¹⁰⁸ Janulevičius. Inžinerinė žvalgyba. *Mūsų žinynas*, 1939, Nr. 12, p. 737–741.

¹⁰⁹ Ten pat, p. 736.

*tada, jei turima priemonių jų pranešimus patikrinti; e) apklausti belaisviai turi būti atskirti nuo neapklaustųjų; f) belaisviams reikia kiek galima greičiau padaryti kratą, kad turimų dokumentų nesunaikintų.*¹¹⁰

Po taktinės apklausos belaisviai buvo skubiai siunčiami į belaisvių surinkimo punktus, o iš jų pagal poreikį – pas žinių karininką, kuris kur kas nuodugniau juos apklausdavo ir palygindavo žinomus faktus su belaisvių pateiktais faktais.

Tuo metu kariuomenėje netrūko diskusijų, ar belaisviai, paprasti kareiviai, gali suteikti naudingos taktinės ar net operatyvinės informacijos. Net buvo sudarytas preliminarus sąrašas, ką būtų galima išgauti iš paprasto sulaikyto kareivio, kuris gali žinoti: 1) laipsnius ir pavardes visų savo tiesioginių viršininkų, pradedant kuopos ir baigiant kariuomenės vadu; 2) asmeniškai pažinoti savo tiesioginius viršininkus iki brigados ar divizijos vado imtinai ir beveik visus savo pulko karininkus; 3) savo pulko ir kitų divizijų ar brigadą sudarančių pulkų, divizijos ir korpuso numerius, armijos pavadinimą; 4) savo kuopos, bataliono, pulko ir divizijos sudėtį; 5) kuopos, bataliono, pulko organizacinę struktūrą; 6) savo kuopos, bataliono, pulko ir, kai kada, divizijos ginkluotę (techniką); 7) savo pulko, bataliono dislokacijos vietą (į nelaisvę paėmimo metu); 8) kitų savo divizijos pulkų postovio vietas (bendrais bruožais), taip pat kitos divizijos kokį nors pulką kaimynystėje iš dešinės ar kairės; 9) savo pulko, divizijos ir net korpuso štabų dislokacijos vietas; 10) gynybos įtvirtinimų pobūdį savo bataliono ir pulko ruože, sekyklas, pagrindines ugniavietes, sparnus, rezervus, artilerijos pozicijas (ginantis); 11) apie turimas nuodijančias medžiagas ir apsaugos nuo jų priemones; 12) apie turimus šarvuočius ir tankus; 13) didesnių dalių uždavinius (ne visada); 14) vadovybės sumanymus (beveik visada); 15) kuopos, bataliono, pulko materialinį aprūpinimą, taip pat ir šaudmenimis; 16) savo kuopos, bataliono artimiausią uždavinį; 17) kuopos, bataliono, pulko morale; 18) pulko dislokacijos vietą taikos metu; 19) pulko numeracijos pokyčius karo pradžioje, apie naujų dalių formavimą; 20) iš kur atvyko jo dalis, kokiose kautynėse ir kur dalyvavo, kokie buvo nuostoliai, kas ten pakeitė jo dalį ir ką pakeitė jo dalis; 21) rezervų išdėstymą; 22) aerodromų ir tūpimo aikštelių vietas (ne visada); 23) įtvirtintus užnugario rajonus ir įtvirtini-

¹¹⁰ Valys. Žinių rinkimas pėstininkų pulke. *Mūsų žinynas*, 1937, Nr. 1, p. 65.

mų įrenginius¹¹¹.

Klausinėjimas laikomas tikslingu tada, kai dalį žinių galima patikrinti, nes belaisvis gali meluoti, norėdamas nuslėpti tikrąją informaciją.

Žvalgybos vienetams kartais galėjo būti pavedamos vykdyti su žvalgyba nesusijusios užduotys. Kavalerijos žvalgai buvo aprūpinti arkliais, todėl kur kas mobilesni. O tai labai svarbu ryšių daliai. Galima rasti nurodymų, kad prireikus žvalgybos būriai galėjo būti skirti ryšių uždaviniams vykdyti ir pavaldūs apsaugos kuopų vadams¹¹².

PASTEBĖTOS ŽVALGYBOS UŽDUOČIŲ VYKDYMO KLAIDOS

Kariuomenės vadovybė dažniausia užtikrindavo, kad manevruose sausumos vienetus rems aviacijos žvalgyba. Nors sausumos vienetams ir buvo sudarytos sąlygos ją pasitelkti vykdant savo užduotis, ne visi vadai, sprendžiant iš kai kurių lauko pratybų stebėtojų atsiliepimų, mokėjo ar sąmoningai nenorėjo tuo pasinaudoti. Todėl buvo siūloma prie vadų priskirti aviacijos atstovus, kurie turėjo juos išmokyti naudotis žvalgybos iš oro informacija¹¹³.

Tačiau karininkai ne visada tinkamai naudojo ne tik aviacijos paramą, bet ir kavaleriją. 1936 m. vykusių 7-ojo pėstininkų pulko pratybų vertinamosiose išvadose rašoma, kad „mėlynųjų“ vadui, kad galėtų surinkti daugiau žinių apie priešą, buvo priskirtas kavalerijos būrys. Tačiau pastebėta, kad vieneto vadas visiškai nesistengė išnaudoti turimos kavalerijos žvalgybai atlikti ir būrys buvo skirtas tik avangardo saugai užtikrinti¹¹⁴. Nors kavalerija turėjo apsaugos funkcijas vykdyti, bet ją šioje situacijoje vadas galėjo panaudoti žvalgybos tikslais. Tai leidžia spėti, kad vadui priskirta kavalerija buvo papildoma našta, todėl ją tiesiog paskyrė vykdyti saugą, arba jis nemokėjo ar nenorėjo pasinaudoti

¹¹¹ Belaisvių ir perbėgėlių apklausinėjimas ir parodymai. *Mūsų žinynas*, 1938, Nr. 1, p. 122–123.

¹¹² III pėstininkų divizija, 1938 m. LCVA, f. 511, ap. 1, b. 562, l. 71.

¹¹³ 1938 m. vasario mėn. tarp 7 ir 11 d. įvykusių manevrų raudonosios pusės aprašymas. *Ten pat*, b. 485, l. 180.

¹¹⁴ 1936 m. 7 pėst. pulko pratimai mėlynųjų pusei. *Ten pat*, f. 520, ap. 1, b. 242, l. 53.

kavalerijos galimybėmis.

Tais pačiais 1936 m. vykusių 7-ojo pėstininkų pulko pratybų metu pastebėta, kad netinkamai siunčiami žvalgai užduočių vykdyti – neat-sižvelgiama į pagrindinius dalykus: *kur, kada* ir *kiek* jų turėtų vykti. Pa-trulio vadas neskubėjo užtikrinti šoninės saugos, todėl vienetas patyrė nuostolių. Taip pat atkreiptas dėmesys, kad jauniems karininkams labai trūksta patrulio valdymo praktikos¹¹⁵.

Po 1937 m. vasario mėnesio lauko pratybų buvo pateikta pastabų dėl kavalerijos eskadrono, vykdžiusio žvalgybą ir vėliau gynybos uždavinį, veiksmų. Eskadronas apskritai buvo įvertintas teigiamai, bet kartu pa-stebėta nemažai jo padarytų klaidų. Pažymėta, kad įsakymas eskadro-nui buvo skelbiamas per daug detalizuojant, todėl procedūra užtruko, o juk šis laikas galėjo būti skirtas uždaviniui vykdyti¹¹⁶. Detalus įsakymo skelbimas tarpukario Lietuvos kariuomenėje buvo vertinamas kritiškai, ir tai atsispindi ne vienoje vertinimo ataskaitoje. Teigta, kad aukštes-niojo vado pateiktos detalios žinios nesvarbios eiliniams kariams. Tai esanti jiems nenaudinga ir net praktiškai nereikalinga informacija (ei-liniai kariai neturėjo žemėlapių, kad galėtų pritaikyti detalias žinias)¹¹⁷. Be to, vertintojų ataskaitose pažymėta, kad įsakymus karininkai skelbė „negriežtai“¹¹⁸. Tuo metu buvo manoma, kad „negriežtai“ skelbiamas įsakymas daro nerimtą įspūdį ir neigiamai veikia nusiteikimą vykdyti skirtą uždavinį.

Būta pastabų dėl neracionaliai paskirstyto personalo ir per mažų jojų, kai teko vykdyti žvalgybą didesniu atstumu¹¹⁹. Joja turėjo gebėti rinkti informaciją ir pati užsitikrinti savo saugumą, o kai personalo per mažai, ji negali vykdyti užduočių tolimesniuose rajonuose, nes tada padidėja pa-vojus patekti į sąlytį su priešu.

Netinkamas jojų suskirstymas buvo dažna vadų klaida, kai jie, ne-

¹¹⁵ Ten pat, l. 37.

¹¹⁶ Įsakymas raudonųjų pusei. 1937 m. vasario 8 d. *Ten pat*, b. 277, l. 55.

¹¹⁷ Pastabos dėl pulko pratimo Nr. 1. 1937 m. rugsėjo 6 d. *Ten pat*, f. 525, ap. 1, b. 400, l. 128.

¹¹⁸ Dėl 2-ojo ulonų pulko suvestinio eskadrono 1938 m. gruodžio mėn. poligono prati-mų, kavalerijos atstovo mjr. Ugianskio pastabos. *Ten pat*, f. 1326, ap. 1, b. 284, l. 255.

¹¹⁹ Įsakymas raudonųjų pusei. 1937 m. vasario 8 d. *Ten pat*, f. 520, ap. 1, b. 277, l. 55.

įvertinę situacijos, siūsdavo uždavinio vykdyti per mažą joją. Vertintojo pastabose minimos mažos keturių asmenų jijos apibūdintos kaip nieko vertos¹²⁰, išskyrus atvejus, kai mažos jijos reikia dėl uždavinio specifikos, bet ilgesniam žvalgymui jos netinkamos¹²¹.

Žinoma, ne viskas ir ne visada buvo taip blogai. Apie jijas ir jų skaičių dokumentuose yra ir gerų atsiliepimų, kai pulko vadas pasirinko tinkamą jijų skaičių¹²².

Dar pastebėta, kad vadai nepasirūpino sparnų apsauga, o eskadrono vadas – arklių ir karių nakvyne, nerado tam tinkamų patalpų¹²³.

Žvalgai dažniausia buvo vertinami teigiamai, pažymint, kad žvalgybą jie atlieka deramai. Tačiau manevruose ir jie padarydavo klaidų. Dažniausia klaida – vietovės ypatumų neišnaudojimas veikiant ar sustojus, kai reikėjo rasti priedangą nuo priešų sekimo ar ugnies (žr. 3 priedą)¹²⁴. Vienoje žiemos manevrų vertinimo ataskaitoje paminėta, kad žvalgai nevengė atvirų vietų, būdami arti priešų, kai realioje situacijoje būtų žuvę arba sužeisti¹²⁵.

Individualias klaidas būtų galima suskirstyti pagal metų laikus ar net oro sąlygas. Vienoje kavalerijos pratybų, kurios vyko 1938 m. birželio mėn., vertinimo ataskaitoje pažymėta, kad buvo padaryta klaidų, neivertinus sausosio meto ypatumų, pvz., joiant išdžiūvusiame keliu sukeltos dulės rodė, kad veikiama tame rajone¹²⁶. Tokia klaida galėjo būti padaryta dėl pasirėngimo metu praleistų, nepamintų dalykų arba dėl to, kad apskritai nesiruošta tokioms oro sąlygoms. Tačiau dar prieš tai rašoma, kad vertinamasis vienetas ilgai klaidžiojo vietovėje, todėl pavargo. Atsiradus nuovargiui, dažniausiai daroma klaidų, net to nesuvokiant.

Žvalgams, turintiems mažiau patirties, sunkiau sekėsi sekti priešą,

¹²⁰ Pastabos dėl pulko pratimo Nr. 1. 1937 m. rugsėjo 6 d. *Ten pat*, f. 525, ap. 1, b. 400 l. 157.

¹²¹ *Ten pat*, l. 126.

¹²² *Ten pat*, l. 127.

¹²³ Įsakymas raudonųjų pusei. 1937 m. vasario 8 d. *Ten pat*, f. 520, ap. 1, b. 277, l. 55.

¹²⁴ Pratimas Nr. 2 sustiprinta kavalerijos grupė žvalgant. *Ten pat*, f. 1326, ap. 1, b. 241, l. 18.

¹²⁵ Įsakymas raudonųjų pusei. 1937 m. vasario 8 d. *Ten pat*, f. 520, ap. 1, b. 277, l. 55.

¹²⁶ Dėl 2-ojo ulonų pulko suvestinio eskadrono 1938 m. gruodžio mėn. poligono pratimų, kavalerijos atstovo mjr. Ugianskio pastabos. *Ten pat*, f. 1326, ap. 1, b. 284, l. 255.

ypač jei jis gebėjo gerai užsimaskuoti vietovėje. Tai daryti buvo dar sunkiau, nes jiems trūko žiūronų, o norint priešą stebėti plika akimi, tekdavo prieiti arčiau. Stengdamiesi priartėti prie galimų priešų pozicijų, žvalgai atsidurdavo prie jų per arti, ir priešas juos pastebėdavo. Dažniausia klaida – kad raiti žvalgai nenulipdavo nuo arklių, todėl priartėję prie priešų tapdavo lengviau pastebimi¹²⁷. Dažnos buvo judėjimo būdo (rikiuotės) ir maskuotės (priedangų) pasirinkimo vietovėje klaidos (žr. 4 priedą). Pavyzdžiui, jauni kariai dažnai priedangai pasirinkdavo pavienius medžius ar krūmus, kurie jų beveik nemaskuodavo¹²⁸.

Pratybų metu buvo vertinami ne tik pavieniai žvalgai, bet ir visas žvalgomasis vienetas. Patrulių vertinamąsias pastabas galima tiesiogiai susieti su patrulio vadu, nes jo klaidos atsiliepdavo visam žvalgomajam padaliniui. Pastebėta, kad patrulių viršininkai, skelbdami uždavinį, netinkamai užmaskuoja savo patrulį nuo oro ir žemės sekėjų, išsiuntę žvalgus vykdyti uždavinio, neretai branduolyje patys nieko, kas susiję su žvalgymu ar žvalgų dengimu, nesiimdavo, o jų nurodymai būdavo ne dėl konkretaus uždavinio. Susidūręs su priešu, patrulis dažniausiai įsiveldavo į kautynes pėsčiomis, nors tuo metu turėjo rinkti informaciją priešų sparnuose, išnaudodamas savo mobilumą. Susidūrę su priešu, patrulio viršininkai dėl patirties stokos ilgai nepriimdavo sprendimo. Jie, patruliui trumpam sustojus, neliepdavo raiteliams nultipti nuo arklių, kad vykdytų perimetroro apsaugą¹²⁹. Pažymėta, kad dažnai patrulių vadai stokoja patirties, orientavimosi gebėjimų ir sumanumo¹³⁰. Tai tapdavo ypač akivaizdu po sąlyčio su priešu, kai patrulio kariai išsisklaidydavo: jie klaidžiodavo nežinodami, kur yra susirinkimo vietos, nes jos arba nebūdavo nurodytos skelbiant įsakymą, arba prastai apibūdintos. Be to, vadai nenustatydavo sutartinių ženklų.

Panašių pastabų sulaukdavo ir žvalgomųjų rinktinių/sustiprintų eskadronų vadai. Atkreiptas dėmesys, kad žvalgybos uždavinius vykdyti jiems sekasi sunkiau, kai žvalgomajam patruliui priskirtas sunkusis kul-

¹²⁷ Pratimas Nr. 2 sustiprinta kavalerijos grupė žvalgant. *Ten pat*, b. 241, l. 18.

¹²⁸ 3-ojo dragūnų Geležinio Vilko pulko vado pastabos dėl 1936 m. gruodžio mokymų III laikotarpio pratimų. *Ten pat*, b. 237, l. 33.

¹²⁹ *Ten pat*, l. 33–34.

¹³⁰ Dėl 2-ojo ulonų pulko suvestinio eskadrono 1938 m. gruodžio mėn. poligono pratimų, kavalerijos atstovo mjr. Ugianskio pastabos. *Ten pat*, b. 284, l. 256.

kosvaidis. Be to, uždaviniai patruliams būdavo netinkamai suformuluoti, todėl jų viršininkams kildavo daug neaiškumų. Neretai buvo pasirenkamos netinkamos žygio rikiuotės arba sąmoningai neišsiskleidžiama vietovėje, dėl to rinktinės branduolys tapdavo labiau pažeidžiamas¹³¹.

Kadangi žvalgai dažniausia neturėdavo vietovės, į kurią buvo siunčiami, žemėlapių, vadai tiesiog ją nupasakodavo iš atminties ir pateikdavo savo susidarytą vaizdą. Nupasakojama vietovė nebuvo susiejama su aiškiais orientyrais, kuriuos įmanoma rasti neturint žemėlapių. Toks vietovės apibūdinimas nekeldavo žvalgams pasitikėjimo, ir dažniausiai jie nuklysdavo nuo maršruto arba veikdavo nedrąsiai. Taip pat neaiškiai buvo nurodomos ir žvalgomos ploto ribos, todėl žvalgai daugiau laiko skirdavo jų paieškai, o ne žvalgybai¹³².

IŠVADOS

Žvalgybos uždavinių formavimas prasidėdavo štabuose. Už tai buvo atsakingi žinių karininkai, kurie parengdavo žinių rinkimo planus ir galiausiai jomis remdamiesi formuluodavo uždavinius. Šie uždaviniai buvo paskirstomi pagal subordinaciją nuo aukščiausio iki uždaviniui vykdyti numatyto vieneto. Pastarojo vieneto viršininkas parengdavo įsakymą dėl uždavinio vykdymo, paskelbus įsakymą uždavinį vykdančiam patruliui, uždavinys būdavo pradėdamas vykdyti. Remiantis jį vykdant surinkta informacija, žinių rinkimo plane buvo formuluojami nauji žvalgybos uždaviniai.

Pagrindinės žvalgybos vieneto užduotys buvo sekimas, krypties žvalgymas ir priešų stabdymas. Priešą sekdavo visų rūšių padaliniai. Tai daryti buvo galima iš stacionarių pozicijų, judant vietovėje ar net ją stebint iš oro. Dažniausiai iš stacionarių pozicijų priešą stebėdavo pėstininkų ir artilerijos, judėdami – kavalerijos ir artilerijos žvalgybos būriai. Už stebėjimą iš oro visada buvo atsakingi oro žalgai. Krypties žvalgybą – artimąją ir tolimąją – vykdė praktiškai visų ginklų rūšių vienetai: artimąją – pėstininkai, kartais remiami raitųjų būrių, tolimąją – kavalerija ir aviacija.

¹³¹ 3-ojo dragūnų Geležinio Vilko pulko vado pastabos dėl 1936 m. gruodžio mokymų III laikotarpio pratimų. *Ten pat*, b. 237, l. 34.

¹³² Pastabos dėl pulko pratimo Nr. 1. 1937 m. rugsėjo 6 d. *Ten pat*, f. 525, ap. 1, b. 400 l. 180.

Stabdomosios kautynės, 4-ajame dešimtmetyje plačiai taikoma nauja kovos taktika, buvo papildoma užduotis kavalerijos žvalgybos vienetams. Stabdomųjų kautynių tikslas buvo sustabdyti priešą arba jį nukreipti, kad būtų spėta pasiruošti gynybai. Tolimoji žvalgyba buvo vykdoma toliausiai nuo kitų pajėgų, todėl buvo labiausiai tinkama priešui kuo anksčiau stabdyti. Be visų šių uždavinių, buvo atliekama kelių žvalgyba, ieškoma artilerijos taikinių, vykdoma dalinių apsauga ir prireikus kitos užduotys, tokios kaip ryšių tarp vienetų užtikrinimas.

Manevruose arba poligono pratybose visada paaiškėdavo, kaip kariuomenė pasirengusi vykdyti žvalgybos užduotis. Vertinimai dažniausia būdavo teigiami, nors netrūko įvairių pastabų, pavyzdžiui, dėl blogai individualiai parengtų karių, netinkamos maskuotės, pasirinkto judėjimo būdo ir kitų trūkumų. Kitos pastabos buvo skiriamos vieneto viršininkui, konstatuojant patirties stygių, netinkamus priimtus sprendimus, neatliktas procedūras ir pan. Pažymėta, kad pėstininkų dalių vadai nemokėjo tinkamai išnaudoti oro žvalgybos paramos arba net nesistengė jos naudoti. Būta pastabų, kad pėstininkai ne visada išnaudojo ir kavalerijos teikiamą paramą, vykdant uždavinius, trūko bendradarbiavimo patirties, nors kavalerija gebėjo tinkamai bendradarbiauti su aviacija, šarvuočių ir kitais vienetais.

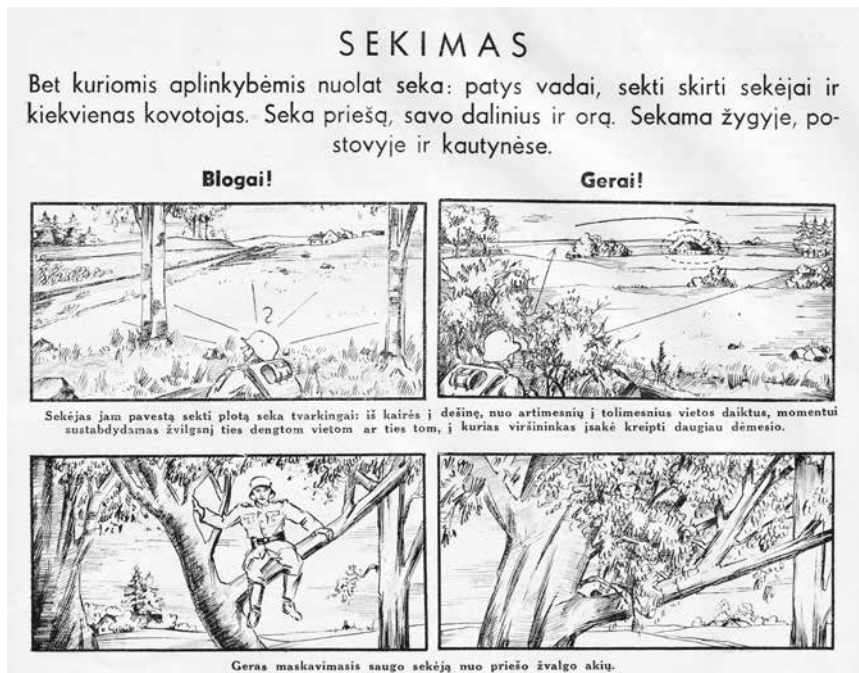
1 priedas. Branduolio taktika. Žurnale „Karys“ publikuota iliustracija, skirta žvalgų ir žvalgų branduolio pozicijoms vykdant gyvenvietės žvalgybą pademonstruoti¹³³.

Branduoliys turi būti pasirengęs paremti žvalgus

¹³³ Pėstininkų žvalgymas. *Karys*, 1939-04-21, Nr. 16, p. 496.

2 priedas. Sekimas. Žurnale „Karys“ publikuota mokomoji iliustracija, kaip teisingai sekti vietovę ir maskuotis vietovėje sekant¹³⁴.

¹³⁴ Sekimas. *Karys*, 1939-05-11, Nr. 19, p. 573.

3 priedas. Kovotojas žvalgant. Žurnale „Karys“ publikuota moko-
moji iliustracija, kaip teisingai parengti ekipuotę ir ginkluotę ir tinkamai
judėti vietovėje žvalgybos metu¹³⁵.

¹³⁵ Kovotojas žvalgant. *Karys*, 1939-06-29, Nr. 26, p. 779.

4 priedas. Judėjimas vietovėje. Žurnale „Karys“ publikuota moko-
moji iliustracija, kaip teisingai judėti vietovėje ir į ką atkreipti dėmesį
žvalgybos metu pasirenkant judėjimo vietovę¹³⁶.

KOVOTOJAS ŽVALGANT

Blogai

Gerai

Naktį arba dengtoje vietoje reikalingas didesnis atsargumas. Mūške ypač reikia tyliai elgtis ir vengti mindžioti sukus ža-
kas. Naktį žiūrėti, kad nebarškėtų apranga.

Kad nepatektų į priešo pasalas, besitardami prie uždangos žvalgai turi veikti ypač atsargiai.

¹³⁶ Kovotojas žvalgant. *Karys*, 1939-07-27, Nr. 30, p. 289.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

ARCHYVINIAI FONDAI

III pėstininkų divizija (f. 511)

7-asis pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butegeidžio pulkas (f. 520)

2-asis ulonų Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Birutės pulkas (f. 525)

3-asis dragūnų Geležinio Vilko pulkas (f. 526)

Karo aviacija ir Karo aviacijos karininkų ramovė (f. 1323)

Kavalerijos štabas (f. 1326)

PERIODINIAI LEIDINIAI

Karys

Kardas

Mūsų žinynas

KARIUOMENĖS STATUTAI

Artilerijos ir aviacijos bendradarbiavimo statutas. Kaunas, 1937.

Kavalerijos statutas. II dalis. Kautynės. Kaunas, 1938.

Lauko tarnybos statutas. I dalis. 1923 m. pakartojimas. Kaunas, 1931.

Pėstininkų rikiuotės statutas. II dalis. Pėstininkų veiksmai manevrinėse kautynėse. 1923 m. laidos pakartojimas. Kaunas, 1931.

Žvalgomosios aviacijos statutas. Kaunas, 1939.

TYRIMAI

Ališauskas, K. *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės, 1918–1920.* Čikaga, 1972.

Anušauskas, A. *Lietuvos žvalgyba, 1918–1940.* Vilnius, 2014.

Ažubalis, A.; Builienė, D.; Kazlauskaitė-Markelienė, R. *Valstybinė kalba Lietuvos kariuomenėje (1918–1940 m.).* Vilnius, 2010.

Ažubalis, A.; Kazlauskaitė-Markelienė, R. Žilėnienė, V. *Karinis rengimas Lietuvos mokykloje (1929–1940 m.)*. Vilnius, 2009.

Ažubalis, A. *Matematikos taikymas Lietuvos kariuomenėje 1918–1940 m.* Vilnius, 2016.

Globys, G. Lietuvos kariuomenės karininkų skautiška veikla 1918–1940 m. *Karo archyvas*, 2007, t. XXII, p. 131–152.

Gruzdienė, E. Lietuvos karo aviacijos lakūnų ir žvalgų rengimas 1919–1932 m. *Karo archyvas*, 2004, t. XIX, p. 150–178.

Gruzdienė, E. Pirmieji karo aviacijos vadai (1919–1934). *Darbai ir dienos*, 2000, t. XXI, p. 105–130.

Gruzdienė, E. Su žvalgybos užduotimis: Lietuvos karo aviacijos skrydžiai. *Darbai ir dienos*, 2004, t. XL, p. 89–99.

Jokubauskas, V. „Vieni vieni“: šaulių rengimas partizaniniam karui 1924–1940 m. Lietuvoje. *Istorija*, 2012, t. LXXXVI, p. 11–24.

Jokubauskas, V. *Netiesioginis poveikis ir Lietuvos karinis saugumas 1919–1940 m.* Klaipėda, 2019.

Jokubauskas, V. Pirmoji Lietuvos Respublikos kariuomenės karinė doktrina ir jos autorius. *Karo archyvas*, 2015, t. XXX, p. 176–237.

Jokubauskas, V. Karinė doktrina: tarpukario Lietuvos kariuomenės atvejis (1923–1940 m.). *Karo archyvas*, 2014, t. XXIX, p. 120–188.

Kasparaitė, L. *Pirmosios Lietuvos Respublikos kariuomenės Gaižiūnų poligonas 1930–1939 metais* [magistro darbas]. Kaunas, 2012.

Kasparaitė-Balaišė, L. Lietuvos kariuomenės kovos statutai XX a. 3–4 dešimtmetyje. *Karo archyvas*, 2018, t. XXXIII, p. 231–280.

Kuodys, M. Kovos su antivalstybine propaganda Lietuvos kariuomenėje bruožai 1927–1940 m. *Karo archyvas*, 2014, t. XXIX, p. 189–240.

Kuodys, M. Pirmasis Lietuvos kariuomenės karo komendantų suvažiavimas (1921 m. rugsėjo 20–24 d.). *Karo archyvas*, 2011, t. XXVI, p. 81–113.

Lesčius, V. Mėginimas 1919 m. pavasarį atsiimti iš bolševikų Vilnių. *Karo archyvas*, 2002, t. XVII, p. 80–99.

Lesčius, V. Dėl Lietuvos kariuomenės kūrimo ir nepriklausomybės kovų istoriografijos. *Lietuvos istorijos studijos*, 2002, t. X, p. 34–51.

Lesčius, V. Kauno tvirtovė Lietuvos kariuomenės vadovybės planuose (1919–1940). *Karo archyvas*, 2016, t. XXXI, p. 31–160.

Lesčius, V. Lietuvos kariuomenė sovietinės okupacijos išvakarėse.

Karo archyvas, 2010, t. XXV, p. 249–365.

Lesčius, V. Lietuvos kariuomenės gynybos planai ir priemonės gali-
mai lenkų agresijai atremti 1921–1937 m. *Karo archyvas*, 2013, t. XXVIII,
p. 149–304.

Lesčius, V. Lietuvos kariuomenės ginklavimosi aspektai (1919–1937).
Karo archyvas, 2016, t. XXXI, p. 33–175.

Lesčius, V. Lietuvos kariuomenės organizavimo, dislokavimo ir gin-
kluotės pokyčiai 1938–1940 m. *Karo archyvas*, 2009, t. XXIV, p. 116–205.

Lukoševičius, A. *Brigados generolas Antanas Gustaitis – Lietuvos karo
aviacijos modernizatorius*. Kaunas, 2019.

Sereičikas, M. Lietuvos karo aviacijos 1919–1940 m. skraidančiojo
personalo rengimo sistema. *Karo archyvas*, 2020, XXXV, p. 134–186.

Stankus, V. *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.* Chicago, IL,
1986.

Sun Tzu. *Karo menas*. Kaunas, 2006.

Surgailis, G. *Pirmasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedi-
mino pulkas*. Vilnius, 2011.

Surgailis, G. *Ketvirtasis pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pul-
kas*. Vilnius, 2016.

Surgailis, G. *Lietuvos kariuomenė 1918–1998*. Vilnius, 1998.

Surgailis, G. *Penktasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kę-
stučio pulkas*. Vilnius, 2017.

Surgailis, G. *Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margirio pulkas*.
Vilnius, 2019.

Surgailis, G. *Trečiasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytau-
to pulkas*. Vilnius, 2013.

Tamošiūnas, A. Legendinės Radviliškio kautynės. *Karo archyvas*,
2019, t. XXXIV, p. 75–118.

Tamošiūnas, M. *Nugalėsim arba mirsim. Nepriklausomos Lietuvos hu-
sarai*. Kaunas, 2021.

Vaičėnionis, J. Kovose už Nepriklausomybę – Lietuvos kariuomenės
Panevėžio operacija, 1919 m. gegužė. Iš *Panevėžio praeities: Lietuvos ne-
priklausomybės gynėjai ir puoselėtojai*. Sud. D. Pilkauskas, Z. Pikelytė. Pa-
nevėžys, 2018, p. 16–37.

Vaičėnionis, J. Lietuvos kariuomenės vyriausiojo štabo viršininko
plk. K. Škirpos Lietuvos kariuomenės vystymo planas. *Karo archyvas*,

2006, t. XXI, p. 315–422.

Vaičėnė, J. Lietuvos šaulių sąjungos integracijos į valstybės gynybos sistemą XX a. 3–4-uoju dešimtmečiais proceso bruožai. *Paramilitarism in the Eastern Baltics, 1918–1940: Cases Studies and Comparisons = Paramilitarizmas rytų Baltijos regione 1918–1940: atvejo studijos ir lyginimai* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, Vol. XXVIII). Ed. by V. Jokubauskas, V. Safronovas, V. Vareikis. Klaipėda, 2014, p. 125–139.

Vaičėnė, J. Lietuvos kariuomenės modernizacija (1926–1939). *Darbai ir dienos*, 2000, t. XXI, p. 131–176.

Vaitiekus, S. *Lietuvos žvalgyba 1918–1940 metais. Veidai ir vaizdai*. Vilnius, 2019.

Vaitiekus, S. *Lietuvos žvalgyba XX a. viduryje ir antrojoje pusėje. Pirmą knygą: In memoriam Lietuvos žvalgybos ir saugumo pareigūnams*. Vilnius, 2017.

Žigaras, F. *Karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940 m. II dalis*. Vilnius, 2018.

Įteikta 2024 m. sausio 8 d.

TACTICAL INTELLIGENCE IN THE LITHUANIAN ARMED FORCES IN THE 1930S.

Egidijus ZALECKIS,

Klaipėda University Institute of Baltic Region History and Archaeology

Intelligence is one of the most important elements of military planning. In Lithuanian historiography, there are numerous works related to Lithuanian interwar military intelligence. However, it is strategic intelligence, which was very strong at the time, that has received the most attention. On the battlefield, though, strategic intelligence could not provide fine details or important information in real time. For this, there was tactical intelligence. Tactical intelligence operated under battle conditions and directly on the ground. This type of intelligence was carried out before the battles, during the battles and after the battles – in other words, tactical intelligence had to be carried out continuously.

The fact that tactical intelligence was carried out during the Lithuanian Freedom Struggles is confirmed by historiographical sources about these battles. In this period, intelligence was still developing and was partly improvised. Little is known about what kind of tactical intelligence there was in the Lithuanian Armed Forces after the interwar period. Since the Lithuanian Armed Forces never fought again after the Freedom Struggles, we cannot assess how intelligence would have worked on the battlefield. Therefore, we can only assess what it was like in peacetime exercises. For this, the last decade of independence was chosen. This was chosen because, according to all rules, this is when the army should have reached the highest level of warfare and modernisation since the Freedom Struggles. Furthermore, the Lithuanian Armed Forces introduced a new tactic of delaying actions in the 1930s. All this should have been reflected in tactical intelligence as well. Therefore, the purpose of this article is to disclose what tactical intelligence there really was by touching on the formation of intelligence missions as well as intelligence tasks and their execution, and how all that fared in field manoeuvres. Since tactical intelligence was carried out by a range of units, from infantry to military aviation squadrons, this article will cover different types of weapons.

The surviving documentation of military exercises provides an opportunity to analyse and assess how tactical intelligence planning was conducted in the headquarters and on the ground. The documentation reveals that the preparation of an intelligence mission was well thought out. It had a detailed plan that was followed to set priority missions for reconnaissance units. After receiving an intelligence mission, the commander of the reconnaissance unit had to put together a plan on how to implement it in on the ground. The surviving written exercises for the officers during the winter, which were no different in structure from practical exercises on the ground, say a lot about what the planning was like and how successful the commanders were in carrying it out. Planning at various levels reflected time, of which the lowest level usually had the least. Experienced commanders were able to minimise this problem, but the problem of time always remained.

Cavalry and aviation, which were primarily responsible for tactical intelligence in the Lithuanian Armed Forces during the interwar period, receive the most attention in this work. However, the latter could not cover the entire need for intelligence. For this reason, tactical intelligence was also carried out by other types of weapons, which used various ways and methods for gathering information. Some types of weapons carried out specific tactical intelligence that no other type carried out. Educational periodicals have revealed a lot about the various ways, methods and specifics. Archival documents showed why and when intelligence changed to combat actions, and how this was related to combat tactics/broad sectors of delaying.

Reviews of manoeuvre evaluators found in archives are presented in this work and contain observations from exercises and the actions of evaluative manoeuvres during the years of peace. The observations allow us to understand how prepared tactical intelligence personnel were. This reveals whether the soldiers were prepared properly during the training period and how skilled intelligence personnel commanders were in planning and carrying out intelligence missions. These observations reveal what grasp the command had of the actions on the ground, and what the most common mistakes were among soldiers, commanders or even staff officers. Some of the observations presented reveal that intelligence cooperation between certain types of weapons still needed considerable training, but was particularly smooth between other parts of the army.